

Kungsörnsymposium 2010

Stockholm 1 – 3 oktober

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Kungsörn	
Medlemsmöte Kungsörn Sverige	6
Åtgärdsprogrammet för kungsörn	10
Den nya sekretesslagstiftningen	11
Illegal jakt och förföljelse av kungsörn	11
Artskyddsbrott i Sverige	15
Kungsörnen är ännu hotad	17
Boplatsskydd för kungsörn och andra risbohäckare	19
Tågdöden bland örnarna	20
Forskning på kungsörn i norrländsk skogsmark	23
Vindkraftens påverkan på kungsörn	24
Kungsörnen i Norden	
<i>Sverige</i>	28
<i>Norge</i>	40
<i>Finland</i>	42
Hedersledamöter i Kungsörn Sverige	43
Bilagor	
Program	46
Deltagarlista	46
Skogsstyrelsens råd för bevarandet av boträd	48
Renskötseområdeskarta	51

Kungsörn Sverige
c/o Thomas Birkö
Björkudden 105
894 31 Själevad

Plusgiro: 57 46 59-9
Org. nr.: 802455-5099
E-post: info@kungsorn.org
Hemsida: www.kungsorn.org
Medlemsavgift: 100 sek

Sammanställning av föredrag från kungsörnsymposiet som arrangerades på Solna Hotell och Naturhistoriska Riksmuséet i Stockholm, 1 – 3 oktober 2010, av Kungsörn Sverige. Författarna svarar själva för sina texter. Nedladdningsbar som pdf-fil på <http://www.kungsorn.org>.

Arrangörer & Planering

Jan-Eric Hägerroth/Kungsörn Sverige
Thomas Birkö/Kungsörn Sverige

Redaktion & Layout

Mårten Hjernquist (ansvarig utgivare)
Jan-Eric Hägerroth
Thomas Birkö
Börje Dahlén

Tryck

Litografia Alfaprint, Sundbyberg, augusti 2011, 1000 ex.
ISSN 2001-0613

Foto

Framsida och baksida: Kungsörnshonor.
Foton: Jan-Eric Hägerroth.

Sponsorer

Naturvårdsverket, Sveaskog och Länsstyrelsen i
Norrbottens Län

Förord

Kungsörnssymposiet 2010 på Riksmuseet i Stockholm 1–3 oktober 2010 var det 12:e symposiet. Det första hölls i Tåsjö i norra Ångermanland i Jämtlands län 1999. Det ideella samarbetet kring kungsörn har sedan dess vuxit och fler regioner har tillkommit där inventeringsarbetet med mera har organiserats och standardiserats.

I och med bildandet av föreningen Kungsörn Sverige 1 oktober 2010 så innebär det att denna symposierapport är den första som Kungsörn Sverige ansvarar för.

Syftet med föreningen Kungsörn Sverige framgår på annan plats i denna rapport .

En viktig del som dock bör betonas i Kungsörn Sveriges arbete är symposiernas sociala betydelse där ideellt arbetande personer, myndigheter, forskare med flera får möjlighet att träffas, utbyta erfarenheter, presentera resultat och diskutera olika frågor med mera. Det är viktigt därför att under resten av året jobbar alla på med sina inventeringar och njuter av att följa sina örnavir, samt både gläds åt lyckade resultat och bekymras av de olika hot och faror som örnar utsätts för.

Vi som jobbar med kungsörn blir också alltmer upptagna av kontakter med olika exploitörer t.ex. vindkraftsföretag som efterfrågar vår kunskap och hjälp. Det kan ibland kännas väldigt betungande och det är många gånger inte så lätt att svara på frågor eller veta vilket resultatet blir av vår delaktighet i olika processer. Symposierna blir därför en viktig kick och ventil där vi får dela med oss av våra positiva och negativa erfarenheter, ta hjälp av varandra och fortsatt kompetenshöja organisationen.

Att sedan symposierna har deltagande av ansvariga tjänstemän inom myndigheter som länsstyrelser, Skogsstyrelse, Naturvårdsverk, Miljödepartement, Rikspolisstyrelse, Statens veterinärmedicinska anstalt med flera är spännande och viktigt.

Kungsörn Sveriges styrelses övriga jobb är att på olika sätt koordinera arbetet med kungsörn, ta till vara på allas erfarenheter samt driva skyddsarbetet med kungsörn där de olika myndigheterna och forskarna är viktiga att ha dialog med.

Några exempel på det sistnämnda arbetet efter symposiet är bl.a. att Kungsörn Sverige har träffat Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket på ett möte i Stockholm angående boplatsskydd för kungsörn och andra risbobyggare (föranlett av regeringsuppdraget kring detta från Rovdjursutredningen).

Detta har utmynnat i en dialog där föreningen har gett synpunkter på det slutdokument som Skogsstyrelse sänt till regeringen och som finns med i denna rapport. Vidare har en skrivelse sänts till Miljödepartement om illegal jakt och tågdöd.

Utbildning om kungsörn och inventeringsmetodik på Viltskadecenter för blivande fältpersonal och naturbevakare har gjorts och kontakter har upprättats med Statens veterinärmedicinska anstalt angående hanteringen av inkomna döda örnar.

Föreningen har också hållit ett lunchseminarium för 30 tjänstemän på miljö-, närings- och landsbygdsdepartementen och pratat kungsörn. En viktig del har också varit kontakter med ansvarig länsstyrelse och Naturvårdsverk med anledning av Åtgärdsprogrammet för kungsörn. Kungsörn Sverige har också träffat representanter för Birdlife Spanien i Sevilla i februari och diskuterat fågelskydd – framförallt vindkraft, eldöd och illegal jakt.

Kungsörn Sverige har också fått en logga – en stiliserad kungsörn som breder ut vingarna över föreningens namn. Mårten Hjernerquist designade och formgav logotypen, dess guldbeiga färg är hämtad från nackfjädrarna på en kungsörnshona från Gotland.

Mycket mer spännande saker har hänt men det återkommer vi till vid 2011 års symposium i Torneå 7-9 oktober. Välkommen!

Thomas Birkö & Jan-Eric Hägerroth

Kungsörnshona. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

Sammanfattning

Det var meningen att årets nordiska kungsörnssymposium skulle ha hållits i norra Finland.

Av olika skäl blev det inte så. I stället anordnades ett nationellt symposium på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm i början på oktober. Thomas Birkö och Jan-Eric Hägerroth hade trots kort planeringstid fått ihop ett omfattande och givande program.

Fler än 70 personer deltog och förutom kungsörnsinventerare från Norrbotten till Skåne fanns representanter från våra nordiska länder, miljödepartementet, naturvårdsverket, statens veterinärmedicinska anstalt, länsstyrelser med flera.

Symposiet startade på fredagkvällen med bildandet av föreningen Kungsörn Sverige och med bildvisning om tjäder av Jan Eric Hägerroth och Hans Svensson. Officiellt inleddes det på lördagen med en presentation av åtgärdsprogrammet för kungsörn. Naturvårdsverket har gett länsstyrelsen i Norrbotten i uppdrag att ta fram programmet som i skrivandets stund är färdigt efter remissrundan.

Vidare hölls föreläsningar om artskyddsbrott, illegal jakt, sekretesslagstiftningen, tågdöden som så många örnar möter samt så redovisades de forskningsprojekt om kungsörn som bedrivs i Sverige. Årets symposieexkursion var förlagd till riksmuseets katakomber där Thord Fransson och Peter Nilsson guidade oss bland några av rovfågelskinnen ur den enorma samlingen. Det blev ett uppskattat avbrott och lystna blickar drogs mot de stängda skåpen när vi motvilliga föstes tillbaka till föreläsningarna i hörsalen.

Under lördagens kvällspass berättade Peter Lindberg om den exempellösa framgångssagan för pilgrimsfalk. I Kristianstad, Helsingborg och Falkenberg finns nu stadshäckande par och Peter jämförde med Tyskland där det finns ca 1000 par, de flesta i urbana miljöer, bl. a. 132 häckande par i Ruhrområdet. Peter var inte odelat positiv till dessa "industrifalkar". Naturupplevelsen blir inte den samma som i de traditionella bohuslänska falkbergen. Kanske är känslan större för projektet som har till målsättning att återskapa den trädhäckande populationen av pilgrimsfalk i Tyskland, Polen och Ukraina. I dagsläget är antalet par 25 men den ursprungliga populationen uppgick till 1000 par.

En av huvudattraktionerna under ett kungsörnssymposium är naturligtvis redogörelserna för årets inventeringsresultat.

Sammanlagt har det i Sverige konstaterats 497 besatta revir under 2010. Antalet ungar per par med kända bon var 0,35 för hela Sverige. I norra Sverige ökade den kvoten från 0,18 under 2009 till 0,33 år 2010. I södra Sverige minskade ungproduktionen från 0,67 till 0,44.

Det är den höga ungproduktionen i Skåne som håller upp siffrorna för södra Sverige.

Slutligen vill jag tacka alla föreläsare, deltagare och arrangörer för ett lyckat symposium 2010. 2011 kommer nordiskt kungsörnssymposium att hållas i Finland.

Börje Dablén

Medlemsmöte Kungsörn Sverige

Thomas Birkö

Ordförande Kungsörn Sverige

Kungsörnshane. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

Fredag 1 oktober 2010 bildades föreningen Kungsörn Sverige vid ett möte i samband med kungsörnsymposiehelgen i Stockholm. Möte ägde rum på Solna Hotell och 43 personer närvarade vid bildandemötet.

Bakgrunden till idén om bildandet av föreningen var att behovet av en tydligare organisation för kungsörnsarbetet bedömdes som stort. Frågor kring kungsörn är genom att den ingår i rovdjurspolitiken ofta en politisk angelägenhet. Som enda fågelart hör den till gruppen rovdjur som bl.a. medför ersättningssystem för skador på tamdjur. Beståndsstorlek, utbredningsfrågor liksom skyddsfrågor kan därmed behandlas politiskt.

Kungsörnen har länge varit utsatt för mänsklig förföljelse, tidigare även genom statliga kampanjer, och olaglig förföljelse sker än idag och det finns tendenser att sådana kan tillta samt att krav på laglig skydds jakt blir mer aktuella. Samtidigt ökar risken för dödlighet för kungsörn genom fler nya järnvägssträckningar med snabbtåg (och en generellt sett ökad trafik på väg och järnväg) samt en snabb utbyggnad av vindkraft i kungsörnens utbredningsområde där felplacerade vindkraftverk utgör risk för ökad dödlighet och habitatförluster. Dessa exempel på hotbilder för kungsörn illustrerar vikten av en effektiv organisation för att skydda kungsörn.

Kungsörn Sveriges styrelse består av 9 ledamöter där flertalet personer kommer från det arbetsutskott som sedan många år tillbaka har drivit kungsörnsarbetet i stor del av Sverige. I det jobbet har ingått årliga inventeringar och sammanställningar, skyddsarbete, remissvar och årliga kungsörnsymposier för att sprida information om kungsörnen och samla kungsörnsintresserade personer i Sverige och Norden.

Kungsörn Sveriges styrelse

Ordförande

Thomas Birkö

Sekreterare

Carl-Erik Zetterlund

Kassör

Per Olof Nilsson

Ledamöter

Berth-Ove Lindström

Håkan Sjölin

Börje Dahlén

Jan-Eric Hägerroth

Robert Franzén

Kent Öhrn

Revisorer

Tord Nilsson

Sture Gustafsson

Revisorssuppleant

Eric Hemingsson

Valberedning

Andro Stenman (sammankallande)

Tommy Järås

Ingmar Marklund

På Solna Hotell samlades deltagare dagen innan årets Kungsörns symposium för att delta i det första medlemsmötet i Kungsörn Sverige. Foto: Anders Eriksson.

Den arbetsformen med olika kungsörnsgrupper som drivs av regionala föreningar är väl fungerande och drivs på ett mycket effektivt sätt, även om alla delar av landet inte är med och insatserna knappast täcker det inventeringsbehov som finns. Detta arbete försätter som vanligt även framledes. Ett problem med den organisationen är att den uppfattas som lös där myndigheter, m.fl. hade svårt att definiera parten. Att bilda en förening av det samarbetsforum (AU) som funnits sedan 1999 mellan dessa olika regionala projekt har därför diskuterats under några år och får nu alltså föreningsform. Därmed finns en förening som kan vara en tydlig part till myndigheter m.m. och som lättare kan uppfattas som en trovärdig par att kommunicera med.

Föreningen har stämmor vartannat år (i stället för årliga årsmöten), detta för att bespara tid och resor samt att få ett litet längre arbetsutrymme för styrelsen. Ambitionen är att även fortsättningsvis anordna årliga kungsörnssymposium som förläggs till olika delar av landet som en viktig mötesplats och informationskanal. En interimistisk styrelse har valts för första året.

Sedan bildandet under symposiehelgen har föreningen fram till 1 mars 2011 redan hunnit ha flera träffar med myndigheter. Den 4 oktober mötte vi Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen angående boplatsskydd och potentiella boträd för kungsörn som är ett regeringsuppdrag direkt till Skogsstyrelsen bl.a. som en respons på det svar som kungsörnsgrupperna skrev i remissvaret till rovdjursutredningen. Den 11 oktober hölls en träff på SVA i Uppsala angående hanteringen och rutiner av inkomna döda kungsörnar.

Kungsörn Sverige

Kungsörn Sverige är en obunden ideell förening som har som ändamål att samordna kungsörnsinventeringar i Sverige, förmedla och bistå med kunskap och handha uppgifter om kungsörnsförekomst på länsnivå (eller motsvarande) samt att aktivt verka för en livskraftig kungsörnspopulation med delbestånd i Sverige.

Föreningen vill förverkliga denna målsättning bland annat genom att:

- verka för kungsörnsforskning och fågelskydd
- med sakkunskap hjälpa myndigheter och organisationer i behandling av för kungsörn betydelsefulla naturskydds- och bevarandefrågor
- informera om föreningen och kungsörn
- organisera inventeringar och utveckla inventeringsmetoder
- arrangera symposier och andra sammankomster

Medlem i föreningen blir den som betalar en årlig medlemsavgift. Medlem kan genom att betala in en särskild avgift få ständigt medlemskap, detta gäller endast fysiska personer. Person som förtjänstfullt varit verksam inom föreningen eller på annat sätt påtagligt främjat föreningen eller föreningens intressen kan av styrelsen eller stämman utses till hedersmedlem. Medlemsavgiftens storlek fastställs av stämman som hålls vartannat år. Alla som är intresserade av kungsörn och vill stödja föreningens verksamhet är välkomna som medlemmar.

Kungsörn Sverige strävar efter ett nära samarbete med ÖRN 72 och andra närstående artprojekt som t.ex. havsörn och pilgrimsfalk samt med Sveriges Ornitologiska Förening och dess regionala föreningar, Naturskyddsföreningen, Skydda skogen, Svenska Rovdjursföreningen, Världsnaturfonden m.fl. liknande organisationer. Föreningen strävar också efter ett nära samarbete med kungsörnsfolk i de nordiska länderna men också internationellt.

För intern kommunikation och publik information hänvisas till hemsidan kungsorn.org En ny hemsida kommer senare att byggas upp på webbadressen kungsorn.se. Här kommer information om föreningen, om kungsörn och aktuella arbeten/frågor att publiceras liksom inlagor, remissvar och andra skrivelser.

Kungsörn Sverige har också i februari 2011 svarat på Skogstyrelsens remiss om ändringar i § 30 i skogsvårdslagen samt haft ett lunchseminarium den 23 februari i Stockholm med 29 handläggare på miljö-, närings och landsbygdsdepartementet. Vi har också träffat representanter för Birdlife Spanien i Sevilla i februari och diskuterat fågelskydd f.f.a. vindkraft, eldöd och illegal jakt.

Alla som är intresserade av kungsörn och vill bidra till skyddet av arten är välkomna som medlemmar.

Thomas Birkö

I samband med Kungsörn Sveriges första medlemmöte berättade Hans Svensson och Jan-Eric Hägerroth om en annan av skogens kungar, tjädrarna. De har i många år studerat och följt tjädrarna i de sörmländska skogarna.

Tjäderhöna. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

Tjädertupp. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

Åtgärdsprogrammet för kungsörn

– presentation av ÅGP innan remissutskick

Linda Johansson & Måns Hjernquist

Koordinator Länsstyrelsen i Norrbottens Län respektive ÅGP författare

Naturvårdsverket har gett Länsstyrelsen i Norrbottens län i uppdrag att ta fram Åtgärdsprogrammet för kungsörn 2011-2015 som ska redovisas till miljödepartementet i mars 2011. Programmet ska skickas ut på remiss framledes men under symposiet hölls en hearing med möjlighet att lämna synpunkter. Linda Johansson, verksam vid Länsstyrelsen i Norrbottens län, arbetar som nationell koordinator från myndighetens sida med åtgärdsprogramarbetet gällande kungsörn och Måns Hjernquist som fått uppdraget att arbeta fram åtgärdsprogrammet berättade i stora drag om vad programmet planeras att innehålla. Det blev en livlig diskussion om hur målen till 2015 skall formuleras. Om man skall ha en viss årlig tillväxt som mål kan det lätt bli missuppfattningar om man inte klart skiljer på Artdatabankens uppskattning av nuvarande population och inventerarnas kännedom om besatta revir. Att inventerarnas insatser leder till ökat antal kända par är ju inte det samma som att populationen verkligen ökar. Nyupptäckta revir kan ha funnits i 10-tals år. I delar av landet, t.ex. vissa avsnitt av fjällkedjan, finns en reell nedgång dokumenterad.

Ökad information är en av många åtgärder som kommer att föreslås i programmet. Här nämns utbildning av tjänstemän, dialog med markägare, ny hemsida samt återkommande symposier. Man framhåller också behovet av ökad kunskap och önskar bland annat en sammanställning från varje län om hur stor andel av kungsörnsbona som finns i reservat eller nationalparker samt uppgifter om störningar. Insamling av rötägg och ringmärkningens betydelse poängteras. Vidare vill man verka för att kungsörnsgrupper bildas i de län där sådana ännu inte finns och att det blir dessa grupper som får ansvaret för inventeringar. Angående Örn -72:s verksamhet föreslås fortsatt utfordring på vissa platser bland annat för avläsning av ringar. Man förordar också sammanställning och analys av historiska data angående återfynd och kontroller.

Det blir ett givet tema till kungsörns symposiet 2015 att följa upp om man uppnått målen i åtgärdsprogrammet.

Börje Dablén

Åtgärdsprogrammet för kungsörn som författats av Måns Hjernquist och där Linda Johansson, verksam vid Länsstyrelsen i Norrbottens Län, fungerat som koordinator är i skrivandets stund färdigställt. Det finns att ladda ner som pdf eller att beställa från Naturvårdsverket. Mer information finner du på: <http://www.naturvardsverket.se/sv/Start/Om-Naturvardsverket/Vara-publikationer/ISBN1/6400/978-91-620-6430-3/>

Den nya sekretesslagstiftningen

Björn Helander

Naturhistoriska Riksmuséet

Björn Helander berättade om översyn av sekretesslagstiftningen. Den gamla lagen från 1980 hänvisar till "utrottningshotade arter" och är därmed tämligen omodern. Björn har ingått i en grupp som föreslagit ny skrivning men lagstiftningsprocessen är inte så snabb och när ny lag kan börja gälla går i nuläget inte att säga.

Börje Dahlén

Björn Helander (tv) och Robert Franzén (th) håller föredrag om sekretesslagstiftning respektive illegal jakt. Foton: Anders Eriksson.

Illegal jakt och förföljelse av kungsörn

Berth-Ove Lindström och Robert Franzén

Kungsörnen omfattas av rovdjurspolitiken, men den hamnar ofta i skymundan av varg, björn, järv och lodjur. Det är också den enda fågelart som berörs av politiken, vilket hänger samman med att samhället betalar ut ersättning för skador av kungsörn på tamdjur.

I den senaste rovdjurspropositionen En ny rovdjursförvaltning (2008/09:210) konstaterar regeringen: "De största hoten mot rovdjursstammarna har varit och är fortfarande förföljelse och illegal jakt." (sidan 18). Trots det föreslås inga omedelbara konkreta åtgärder för att åtgärda detta. Brottsförebyggande rådet, BRÅ presenterade för några år sedan rapporten Illegal jakt på stora rovdjur – Konflikt i laglöst land (rapport 2007:22). Rapporten behandlar förföljelse och illegal jakt efter kungsörn endast marginellt.

På uppdrag av Världsnaturfonden, WWF görs en kartläggning av illegal jakt och förföljelse av kungsörn i landet. På symposiet gjordes en redovisning av på vilket sätt information insamlas.

- En enkät har skickats ut till kungsörngrupperna i landet och de på länsstyrelserna som arbetar med inventering av kungsörn där deras kännedom och erfarenheter efterfrågas.
- Häckningsresultat i samebyarna analyseras med hänsyn till andel lyckade och misslyckade häckningar.
- Andelen subadulter jämförs mellan två fjällområden.
- Örnar som inkommit till Naturhistoriska riksmuseet och Statens veterinärmedicinska anstalt analyseras med hänsyn till dödsorsaker och geografisk fördelning.

Vidare berördes svårigheten att få personer lagförda vid händelser av olaga förföljelse av kungsörn. Detsamma gäller för övrigt andra grova jaktbrott efter stora rovdjur, vilket tydliggörs i ovan nämnda BRÅ-rapport.

Ett bildkollage av olika händelser av illegal jakt och förföljelse av kungsörn presenterades.

Därutöver redovisades hur renskötselområdet utvidgas (se bilaga 4). Det förekommer nu olika tolkningar av renskötselområdets omfattning från tidigare ca 40 procent av Sveriges landareal till dagens 55 procent. Utvidgningen har främst skett i Jämtlands, Västernorrlands, Dalarnas och Gävleborgs län.

Uppdraget kommer att redovisas i maj 2011 i Orsa, Dalarna.

Berth-Ove Lindström och Robert Franzén

Utdrag från Berth-Ove Lindström och Robert Franzéns föredrag som visar bilder på två adulta och en juvenil kungsörn som påträffades skjutna i sitt bo. Foton: Berth-Ove Lindström.

Adult kungsörnshane. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

En gammal havsörn. En av de arter som utsätts för artskyddsbrottslighet. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

En två gammal (3K) kungsörn. Enligt EU är Europa en stor importör av djur och delar av djur, däribland kungsörn. Den illegala handel uppskattas till 25 % av den legala. Foto: Jan-Eric Hägerroth.

Carl Tamm. Foto: Anders Eriksson.

Artskyddsbrott i Sverige

Carl Tamm

Rikspolisstyrelsen

I Sverige finns ett antal djur- och växtarter som är eftertraktade för handel eller att man helt enkelt inte vill ha dem i naturen. Det finns lagar som skyddar djur och växter både vad det gäller själva jakten och handeln med dem. Polisen utreder dessa brott i respektive länspolismyndighet. Polisen undersöker även företeelser som kan vara brott, detta görs inom kriminalunderrättelsetjänsten.

På Länspolismyndigheterna finns speciellt utbildade miljöbrottsutredare, dessa utreder inte bara denna typ av brott utan alla de brott som finns i miljöbalken och till miljöbalken knuten lagstiftning. Vissa polismyndigheter har utsett speciella jaktbrottsutredare. På Rikskriminalpolisen finns en grupp tillhörande kriminalunderrättelsetjänsten. Gruppen arbetar med allvarlig och gränsöverskridande miljöbrottslighet, dvs avfall, artskyddsbrott och grova jaktbrott (avseende våra fem största rovdjur).

Kungsörn som detta seminarium handlar kan i ett brottsligt sammanhang omfattas både av artskyddsbrottslighet och ett grovt jaktbrott. Vårt uppdrag är brottsligheten riktad mot exempelvis kungsörn.

Artskyddsbrott, ett brott som finns i miljöbalkens 29 kapitel § 2b. I denna paragraf tas ett antal olika handlingssätt som är kriminaliserat och som korresponderar med regler i miljöbalken och där tillhörande förordningar. Exempelvis: dödar, skadar, fångar eller stör, tar bort eller skadar ägg eller bo, skadar eller förstör djurs fortplantningsområde eller viloplats, detta i strid med föreskrifter som meddelats med stöd i 8 kap 1§. Det finns också EU-lagstiftning, den viktigaste för oss är Rådets förordning 338/97 som skyddar arter genom kontroll av handeln. Påföljden för brott mot denna förordning finns i miljöbalkens 29 kapitel § 2b. Vad gäller jaktlagen och jaktförordningen så kan även denna bli tillämplig, straffskalan är lika som för artskyddsbrott.

Att ägg och fåglar tas från naturen i nutid har misstänkts länge. Några färskare större brott har dock inte kunnat avslöjas förrän i år. Ett äggsamlarärende i Sörmland och ett ärende med levande fåglar i Hälsingland. Båda dessa ärenden är under utredning.

Det beräknas att artskyddsbrottslighet globalt omsätter cirka USD 20 miljarder per år. EU är en stor importör av djur och delar av djur. En uppskattning bland medlemsländer är att den illegala handeln är 25% av den legala handeln. Enligt WWF Traffic har EU 80% av marknaden av levande fåglar. Mest frekventa länder är Belgien, Holland, Tjeckien, Tyskland och Storbritannien.

I Sverige har vi åtråvärda djur och växter och kungsörn är en av dem. Den kan användas för falkenering som är tillåtet i andra delar av världen. Jaktfalk och pilgrimsfalk är också åtråvärda.

Nämnda större ärenden har gjort att vi förstår att denna brottsliga verksamhet fortgår i Sverige. Den fria rörligheten inom EU har gjort att det nu är lättare att röra sig över gränserna. Utförsel från EU av arter från vårt land behöver inte nödvändigtvis gå från svenska flygplatser och hamnar.

Jag har förstått att inventeringsresultatet av kungsörnhäckning från 2009 visade på en minskning. Orsaken till denna är viktigt att utröna. Polisen tittar på detta faktum endast genom att utröna om det är brottslig verksamhet som orsakat denna nedgång. Det förekommer jaktbrott/artskyddsbrott mot kungsörn och havsörn och det finns med största sannolikhet ett mörkertal. På Gotland finns det ett litet antal anmälningar men där (vad jag förstår) har häckningsframgången varit stabil. Det förekommer brott mot örn i Sverige. Örnen är ett särskilt skyddat vilt och polisen är intresserade i det fall ett brott sker att få så mycket information som det är möjligt. Detta är en förutsättning för framgång i utredningen.

Många människor vistas i naturen med helt legala avsikter, detta skall respekteras.

Då ni besöker ett bo där häckning påbörjats men vid ert besök har avbrutits. Då tycker jag att ni ska vara observanta på om det varit mänsklig närvaro vid boet, märken i barken efter ex klätterskor, kvarglömda / tappade saker, skoterspår, fotspår och liknande. Det samlade intrycket gör att ni misstänker ett brott. Meddela då den

Kungsörn

lokala polisen som gör en bedömning av händelsen. Platsen ska då betraktas som en brottsplats, rör inget utan kontakta polisen (114 14).

Vår grupp på Rikskriminalpolisen är kontaktyta mot polisen i andra länder. Bevisen i ett ärende i Sverige kanske finns i ett annat land. Även om en enskild information inte leder till ett uppklarande av ett brott så har vi fått information som kan vara till nytta för framtiden. Det hjälper oss helt enkelt att kartlägga företeelsen i Sverige.

Carl Tamm

*Kungsörnen "Lillen" från Gotland som hittade påskjuten och sedan blev tvungen att avlivas.
Foto: Jan-Eric Hägerroth.*

Kungsörnen är ännu hotad

Måns Hjernquist

Ordförande Gotlands Ornitologiska Förening

Utdrag ur en artikel i Bläcku nr 1 2011 som delvis anpassats för denna symposierapport.

Det finns anledning att oroa sig för kungsörnens framtid. En rad olika hot mot artens långsiktiga livskraft finns. Även om kungsörnen skulle uppnå något siffermål i politiken och byråkratin – är det långt ifrån en garanti för artens långsiktiga fortlevnad i Sverige.

Kungsörnen på bilden är en gammal hanne som häckat under många år på Gotland. Jag har följt honom under flera år. Han var karismatisk och ovanligt liten i sin storlek, han fick därför namnet Lillen. Sista gången jag såg honom i markerna var i februari i förföl, därefter var han försvunnen tills jag fick återse honom omhändertagen under vårvintern, efter att han påträffats skadad och oförmögen att flyga. Lillen visade inga förbättringar och avlivades. Röntgenplåtarna visade att han var påskjuten, elva hagel fanns utspridda i kroppen. Och det är inte första gången en kungsörn påträffas påskjuten på Gotland i modern tid och hur många som aldrig återfinns efter att ha påskjutits kan man bara spekulera kring.

Förföljelse

Den förföljelse som pågick under 1800-talet och en bit in i 1900-talet var omfattande och systematisk. När staten betalade ut ersättning för dödade kungsörnar, så kallade skottpengar, fick det en avgörande effekt på populationen. Kungsörnen minskade i antal dramatiskt och utbredningsområdet krympte avsevärt. Syftet var att decimera eller utrota arten eftersom den ansågs konkurrera om jaktbart vilt och skada tamdjur. Kungsörnen beskrevs till och med vara ett direkt hot mot människor och framför allt barn. Samtidigt var äggsamlade en utbredd hobby, att ha ägg från olika fågelarter var vanligt förekommande, gärna hela kullar och från ovanliga och litet svåråtkomliga arter som kungsörn.

Förföljelsen fortsätter

Ännu i modern tid sker i Sverige förföljelse av kungsörn genom jakt men även genom boplundring, nedsågning av boträd och avsiktliga störningar vid boplatser. Drygt fem procent av alla påfunna döda kungsörnar är skjutna. Men förföljelse av kungsörn är svårdokumenterat och mörkertalet för sådan dödlighet är sannolikt stort. Mellan åren 1993 och 2004 hittades åtta kungsörnar som skjutits ihjäl eller dödade i slagfällor. Det är befogat att anta att illegalt dödade örnar inte rapporteras av gärningsmännen vilket innebär att det verkliga antalet illegalt dödade örnar sannolikt är betydligt högre än vad som framgår av statistiken. Illegal jakt kan misstänkas utgöra ett reellt hot mot åtminstone delar av populationen idag. Och det är inte enbart i norrländska trakter detta sker.

Möjligen, eller till och med troligen, har den totala omfattningen av förföljelse minskat sedan 1970-talet. Men det finns tecken som tyder på att det ännu sker en relativt omfattande förföljelse. Antalet inkomna döda örnar som påvisas vara påskjutna men som överlevt och senare dött genom andra omständigheter, visar att antalet örnar som skjuts sannolikt är relativt stort. Varje år noteras även ett antal misslyckade häckningar eller försvunna par som kan misstänkas ha orsakats av förföljelse.

Effekter

De faktiska effekterna på populationen genom olika former av förföljelse eller illegal fångst är genom sin natur svårbedömt. Illegal jakt, boplundring och andra medvetna aktioner för att sabotera för kungsörnen utgör ett allvarligt hot mot lokala och regionala bestånd. För närvarande har påverkan inte haft sådan effekt att populationen som helhet har minskat men hotet måste tas med stort allvar eftersom situationen också snabbt kan ändras genom faktisk intensifiering. Fångst av örnar och insamling av ägg i samlar- och falkenerarsyfte bedöms för närvarande inte ske i samma omfattning som förföljelse i syfte att skada arten. Sådan verksamhet kan dock intensifieras om intresset ökar nationellt såväl som internationellt. Falkenerarhandel, alltså handel med levande rovfåglar (ffa storfalkar, kungsörn och duvhök) är inte heller en småskalig hobbyverksamhet. Den är efter illegal handel med människor, vapen och droger den mest lukrativa illegala affärsverksamheten. Förföljelse av rovfåglar är inte historia utan pågår än idag.

Även andra motiv hotar

Det är inte enbart fångst eller dödande av örnar och ägg eller att förstöra bon som är brottsligt, det är också förbjudet att störa kungsörnar vid boplatserna. Men det är inte bara den typen av illegal verksamhet som hotar kungsörnarna. Den tekniska utvecklingen har skapat helt ny teknik inom fotografering och avancerade objektiv och intresset för fågelfotografering ökar. Också teknik som internet och satellitnavigering används som verktyg för att få kunskap om och nå boplatser i detta syfte. Aktiva fågelbon annonseras på nätet till högstbjudande, med garanti att den exakta lokalen inte lagts ut på databaser som Svalan vilket garanterar att köparen slipper trängas med andra fotografer eller få alster med samma sittpinnar som andra fångat på bild.

Naiv hantering

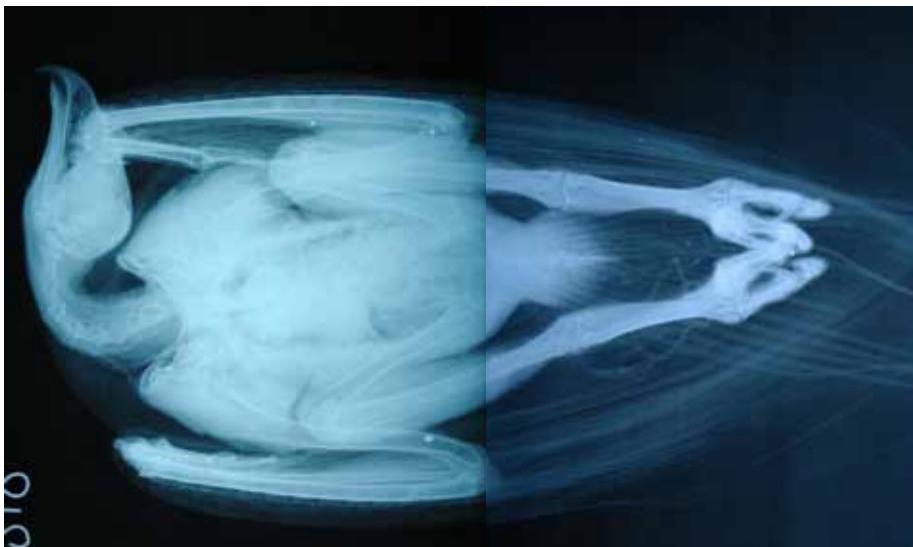
Att använda nätbaserade databaser för detaljerade uppgifter om boplatser innebär långsiktiga hot mot känsliga arter. Databaserna kan aldrig bli täta och oavsett accessmodell så riskeras att uppgifter används i fel syfte och oansvarigt, i privata intressen eller i direkt illegala syften. Både privat och vid myndigheter kan fascinationen över dataålderns möjligheter få övertag. Ny bra teknik har därför en tendens att användas i fel sammanhang. Man minns tillbaka till skrivmaskinstiden och imponeras nu över Word men framför allt kartprogram, gps, databaser och internet. Det finns en utbredd naivitet i denna fråga.

Fördelarna att ha centrala databaser brukar försvaras med att staten får koll och kan ta hänsyn vid exploateringar. Men dessa fördelar är teoretiska. Den nödvändiga kunskapen kan fås på annat sätt, det finns utarbetade modeller för detta. Enbart koordinater till boplatser är oftast otillräcklig information när sådan hänsyn ska tas. Och i hur många fall tas det egentligen statlig hänsyn till enskilda boplatser vid exploateringar...

Lösning

För att motverka hot och förbättra situationen behövs insikt om problemen. Det behövs attitydförändring. Då kan det avsättas tillräckliga resurser för att kunna övervaka och utreda förföljelse, förhindra övertramp och ta hänsyn vid olika mänsklig verksamhet. En avgörande del för att kunna komma till rätta med illegal jakt är att kungsörnens skador på tamdjur hanteras ansvarsfullt, vilket innebär att skadebilden ordentligt undersöks och att ersättningssystemen baseras på gedigna grunder. Att ha överseende med brister eller blunda för felaktiga beskrivningar är lika fel som att negligera faktiska skador. Att långsiktigt lösa verkliga eller upplevda problem mellan människor och rovdjur kan inte bygga på kortsiktiga beslut i iver att skapa lugn eller jaga politiska vinster. Det är inte förvaltning av rovdjur utan snarare förvaltning av egen politisk makt. En annan avgörande del handlar om hänsyn vid olika markanvändningar och exploateringar – men den delen kommer behandlas i en annan artikel.

Måns Hjernquist

Röntgenbilder på "Lillen". De vita prickarna är hagel. Foto: Naturhistoriska Riksmuséet.

Boplatsskydd för kungsörn och andra risbohäckare

Thomas Birkö, Jan-Eric Hägerroth, Hans Svensson & Krister Mild

Efter ett förslag i senaste rovdjursutredningen har skogsstyrelsen fått i uppdrag att utveckla rådgivning om ökad hänsyn vid skogsätgärder för att skydda potentiella boträd för kungsörn. Krister Mild från naturvårdsverket framförde verkets målsättning att ha ett bredare anslag för att även öka hänsynen till havsörn och andra rovfåglar. Han menar också att det inte är bara potentiella boträd som behöver skyddas utan också en buffertzonen runt träden. I den nya lagstiftningen som just trätt i kraft finns inga anvisningar om buffertzoner till boträd. Lagstiftningen bedömdes också som ganska diffus och är heller inte juridiskt bindande. Det som finns skrivet om kungsörn i de allmänna råden är att arten bör skyddas från störning 1 januari till 31 juli eller i Norrbotten och Västerbotten 1 februari till 31 augusti.

Kungsörnsbo i tall Foto: Thomas Birkö.

Hans Svensson berättade mer om skogsvårdslagen och om olika former för skydd av skogsmark.

Börje Dahlén

Kungsörn Sverige träffade den 4 oktober Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket på ett möte i Stockholm angående boplatsskydd (Regeringsuppdraget via Rovdjursutredningen). Jan-Eric Hägerroth och Thomas Birkö medverkar liksom Måns Hjernquist och Linda Johansson som jobbade med ÅPG för kungsörn. Under hösten fortsatte Skogsstyrelsen med sitt uppdrag och resultatet redovisades till regeringen och finns bifogat i denna rapport som en bilaga.

Thomas Birkö och Jan-Eric Hägerroth

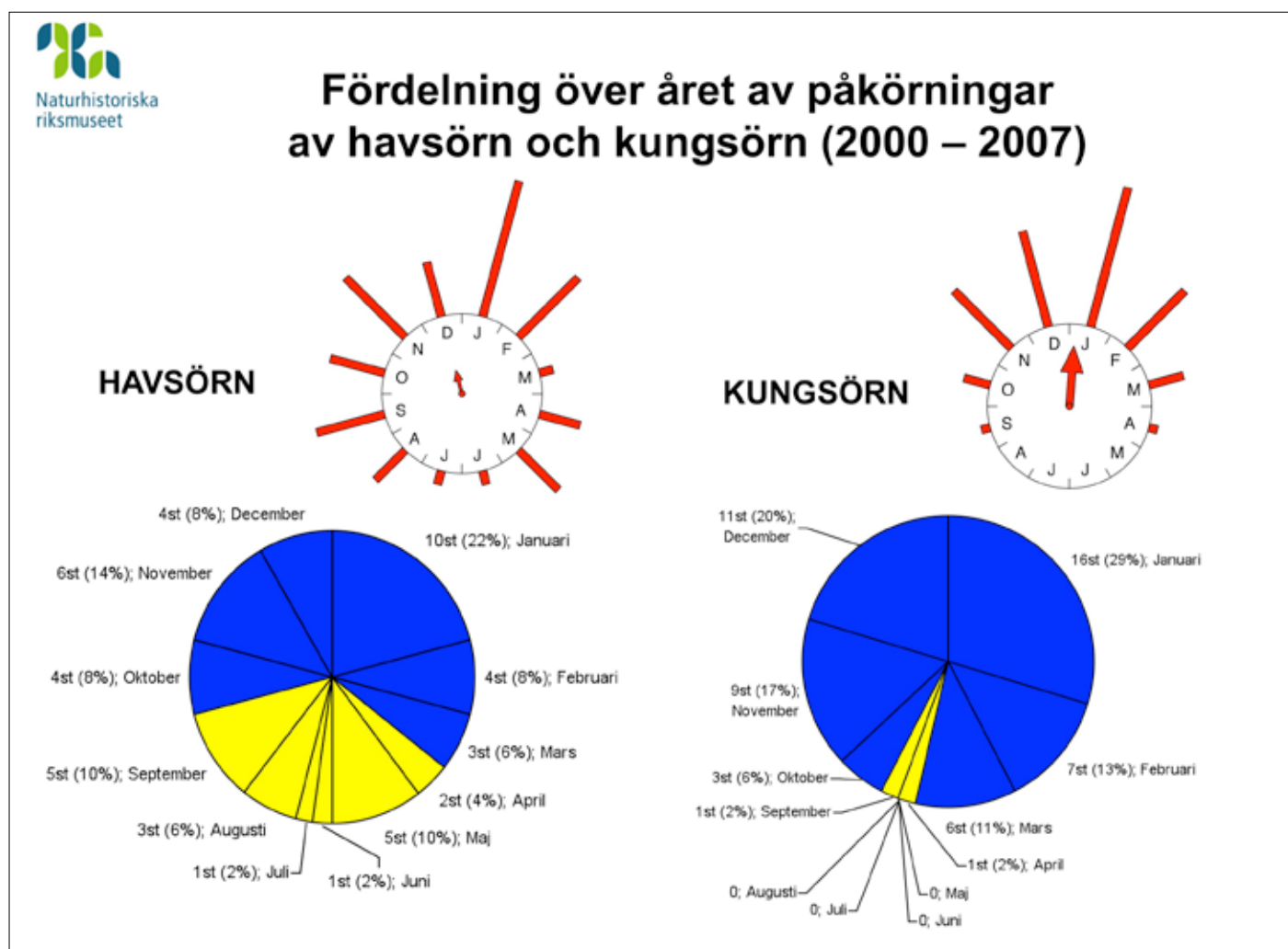
Thomas Birkö. Foto: Anders Eriksson.

Tågdöden bland örnarna

Björn Helander

Naturhistoriska Riksmuséet

Björn Helander återkom med information om tågdöden bland örnar. I åtgärdsprogrammet för havsörn föreslogs en utredning och den är nu gjord av Naturhistoriska riksmuseet i samarbete med trafikverket och Länsstyrelsen i Södermanlands Län. Syftet var att belysa omfattningen av problemet med tågdödade örnar och att ge Banverket underlag för åtgärder. Man konstaterar att trafik är den vanligaste dödsorsaken bland påträffade havsörnar och kungsörnar i Sverige och av de trafikdödade örnarna står påkörningar av tåg för den största delen. Arbetet med att minska tågkollisioner är inte enbart en förvaltningsfråga för att bevara örnarna utan även en arbetsmiljöfråga, en ekonomisk fråga och en etisk fråga. Eftersom örnar är utpräglade K-strateger (sen könsnognad, få ungar per år, hög ungdomlighet och långlivade) är dock tågkollisioner av stor betydelse för bevarandearbetet. Naturliga dödsorsaker har minskat i och med utfodring, även om den förväntas öka när utfodringen trappas ned. Andra hot kommer att öka som exempelvis kollisioner med vindkraftverk. Redan nu står mänskliga aktiviteter för mer än två tredjedelar av örnars dödlighet och lokalt kan vi tydligt se effekterna av tågtrafiken på örnpopulationerna. I exempelvis Upplands inland är ungproduktionen mer än halverad.

Utdrag från Björn Helanders presentation som visar fördelningen av påkörningar över året.

Tabell 1. *Fördelning av antal och andel tågdödade örnar som inkommit till Riksmuseet 1995 - 2007.*

period	Havsörn			Kungsörn		
	tåg	alla	tåg/alla=%	tåg	alla	tåg/alla=%
1995-1997	3	40	7,5	10	43	23,3
1998-1999	4	48	8,3	6	33	18,2
2000-2001	5	45	11,1	8	48	16,7
2002-2003	10	44	22,7	7	42	16,7
2004-2005	16	81	19,8	18	54	33,3
2006-2007	16	75	21,3	19	53	35,8
1995-2001	12	133	9,0	24	124	19,4
2002-2007	42	200	21,0	44	149	29,5

Havsörn som blivit påkörd av ett tåg. Foto: Björn Helander.

Tabell 2. Högrisksträckor för påkörning av örnar 2000 - 2007.

Läns- bokstav	Sträcka	Antal /alla örnar	Andel
D - T	Katrineholm - Hallsberg	8 / 189	4,2 %
D	Nyköping - Vagnhärad	10 / 189	5,3 %
C	Vattholma - Tierp	14 / 189	7,4 %
X	Skutskär – Söderhamn och Gävle - Oslättfors	19 / 189	10%
Y - Z	Änge – Bräcke -Kälarne	5 / 189	2,6%
AC - BD	Vindeln - Boden	25 / 189	13,2 %
BD	Luleå - Gällivare	18 / 189	9,5 %
BD	Gällivare - Riksgränsen	35 / 189	18,5 %
totalt		134/189	70,9 %

Trafikverkets och Naturhistoriska Riksmuséets statistik över tågpåkörning av havs- och kungsörn har analyserats. Andelen tåg dödade havsörnar under senare år har ökat ungefär dubbelt så snabbt som beståndet. Kungsörnarna dödas främst i november till februari. Tåget kör först på annat vilt och om detta inte snabbt tas bort från banvallen blir det en matplats för örarna. I en majoritet av undersökta påkörningar var tiden mellan påkörning och rensning av kadaver från banvallen, den s.k. inställelsetiden, mer än 12 timmar och i drygt en fjärdedel av fallen mer än 24 timmar. Man fann att i de områden där inställelsetiden var lång dödade flest örnar. Som viktigaste åtgärd på kort sikt har man därför föreslagit att inställelsetiden inte skall överstiga 6 timmar. Kadaver bör också avlägsnas minst 50 meter från banvallen. På längre sikt är naturligtvis den viktigaste åtgärden att minska primära påkörningar.

De åtgärder som utredningen föreslår listas nedan:

1. Minska inställelsetiderna/ förkorta exponeringstiden av påkörda djur.
 - jourberedskap, även under helger.
 - normalt alltid < 6 tim inställelsetid.
2. Effektivisera avhjälpningsarbetet så att inga kadaverrester lämnas kvar i närheten av spårområdet förutom själva spårområdet även banvallen på båda sidor rekommenderat avstånd av spår för avlägg av djur/rester är > 50 m hela sträckan med djurrester behöver städas av.
3. Minska antalet primära påkörningar av djur, för att därmed begränsa även antalet sekundära påkörningar av örnar m fl planskilda passager för djur (egentligen prio 1 men kommer att ta tid – går inte att vänta på).

Börje Dablén & Märten Hjernquist

Forskning på kungsörn i norrländsk skogsmark

Edward Moss

Sveriges Lantbruksuniversitet

Från pågående forskning inom Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå redogjorde Edward Moss om sin studie om orsaker till skillnader i häckningsframgång och produktivitet i olika revir i Västernorrland och Västerbotten. En viktig fråga är om högproduktiva revir alltid är högproduktiva. I så fall borde de kanske ha en högre skyddsstatus. Genom att jämföra häckningsdata från revir som producerat mest ungar under 1990-talet med hur de reviren sedan producerade under 2000-talet kunde man se att häckningsframgången inte tycks ha ändrat sig på något signifikant sätt och att variationen inom varje revir är stor.

Närmaste åren kommer Edward att fortsätta kartlägga hur olika miljöförhållanden i reviren samt boplatstvalet påverkar häckningsframgången som även kommer att komplementeras med studier av hur födotillgången påverkar häckningsresultaten. Förhoppningen är att kunna bidra till bevarandearbetet genom ökad kunskap och förståelse för de faktorer som avgör kungsörnens häckningsframgång.

Börje Dahlén & Märten Hjermquist

Edward Moss. Foto: Anders Eriksson.

Vindkraftens påverkan på kungsörn

– en nystartad studie i Norrland

Tim Hipkiss

Sveriges Lantbruksuniversitet

Ett spännande och angeläget projekt pågår just nu vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) om hur kungsörnar i det norrländska skogslandet påverkas av vindkraftsexploatering. Med hjälp av satellitsändare kommer juvenila och vuxna kungsörnars landskapsutnyttjande studeras, för att i framtiden kunna ge bättre vägledning i hur vindkraftsetablering kan ske med hänsyn till kungsörnen.

Projektet är ett nära samarbete mellan forskare på SLU och Kungsörn Sverige, i synnerhet länsgrupperna i Västerbotten och Västernorrland. Tio kungsörnsrevir har valts ut i dessa två län, där fem av dessa ligger inom områden där större vindkraftsprojekt planeras. De resterande fem reviren ligger i områden som troligen förblir oexploaterade under projektets gång, och därmed fungerar som referensområden.

Inom varje revir kommer de vuxna och juvenila örnarna märkas med satellitsändare, som ger noggranna positioner och visar i detalj hur örnarna använder sina revir och det omgivande landskapet. Inom de revir där vindkraftsprojekt planeras kommer sändarförsedda örnar följas före och efter vindkraftsetablering och jämföras med örnarna i referensområden.

Sommaren 2010 påbörjades satellitmärkning av kungsörnar. Fem juvenila örnar märktes med satellitsändare. Målet var att märka upp emot tio ungar, men eftersom häckningen misslyckades i flera revir fick vi nöja oss med fem stycken.

Under hösten 2010, påbörjades fångstförsök och satellitmärkning av vuxna kungsörnar. Detta har aldrig gjorts förut i Sverige så projektet anlidade tre rovfågelexperter från USA. Fångstmetoden använder sig av ett s.k. bågnät vid en åtel, som är en välbeprövad metod i Nordamerika. Totalt under hösten märktes åtta vuxna kungsörnar med satellitsändare.

Projektet nu fokuserar på tio revir i Västerbotten och Västernorrland, och projekttiden sträcker sig fram till februari 2013. Projektgruppen kommer dock att driva för att projektet förlängs med åtminstone ett år, och söker finansiellt stöd bl.a. från flera vindkraftsbolag. Om finansieringen tillåter kan det även vara aktuellt med att utvidga projektet till flera studieområden i Sverige.

SLU:s projekt om kungsörn och vindkraft

Projektet finansieras av Energimyndigheten (kunskapsprogrammet Vindval, som administreras av Naturvårdsverket), Vattenfall och Statkraft, och pågår under tre år fram till februari 2013. Projektgruppen på SLU består av Tim Hipkiss (verkställande projektledare), Birger Hörnfeldt, Holger Dettki och Frauke Ecke.

Tim Hipkiss

Tim Hipkiss berättar om det nystartade projektet i Norrland. Foto: Anders Eriksson.

Det är främst långlivade arter som har långa generationstider och små populationsstorlekar som drabbas när vindkraft etableras i ett område. Kungsörnen är ett exempel på en sådan art. Trots det tas det väldigt sällan hänsyn till det när vindkraft ska byggas. Här ser vi en etablering av vindkraftverk precis intill ett kungsörnsbo. Foton: Leif Bildström

Kungsörnar. Foton: Jan-Eric Hägerroth.

Kungsörnen i Norden

Sverige

Börje Dahlén

Kungsörn Sverige

Sammanlagt har det i Sverige konstaterats 497 besatta revir under 2010. Det kan jämföras med 410 året innan och 472 år 2008. Antalet lyckade häckningar var 134 vilket är klart bättre än bottenåret 2009 då endast 90 häckningar lyckades. Långt bättre var det 2008 då 202 häckningar lyckades. Antalet ungar i år var 156 att jämföra med 111 år 2009 och 282 år 2008. Det innebär att antalet ungar per par med kända bon var 0,35 för hela Sverige. I norra Sverige ökade den kvoten från 0,18 under 2009 till 0,33 år 2010. I södra Sverige minskade ungprouktionen från 0,67 till 0,44. Det är den höga ungprouktionen i Skåne som håller uppe siffrorna för södra Sverige.

Börje Dahlén

Södra Sverige, söder om Dalarna och Gävleborgs län

Börje Dahlén

Kungsörn Sverige

I Värmland fanns under 2010 sex besatta revir varav fyra med kända boplatser. Två häckningar lyckades och resulterade i vardera en unge. Båda ungarna ringmärktes, och det är de första kungsörnar som ringmärktes i landskapet. En unge som ringmärktes 20 juni hittades tyvärr död redan 5 september. Den återfanns drunknad 150 km söder om boplatser. Det är mycket anmärkningsvärt att den lämnat reviret så tidigt under hösten. Normalt lämnar kungsörnsungar inte reviren före 15 september och de allra flesta är kvar till in i oktober.

Uppland har ett enda känt revir. Två ungar kunde ringmärkas och Uppland har därmed en oslagbart hög ungprouktion per revir!

Det finns sex besatta revir i Södermanland men ingen känd bolokal, och ingen konstaterad häckning. Gotland står med hela 46 besatta revir men under året lyckades endast 11 häckningar vilket resulterade i 14 ungar. Det innebär halverat resultat jämfört med 2009. 15 av 26 häckningar misslyckades!

I Östergötland finns fyra revir varav två är besatta. Ett av reviren delas med Närke och i det reviret genomfördes en lyckad häckning med en unge i bo i Närke.

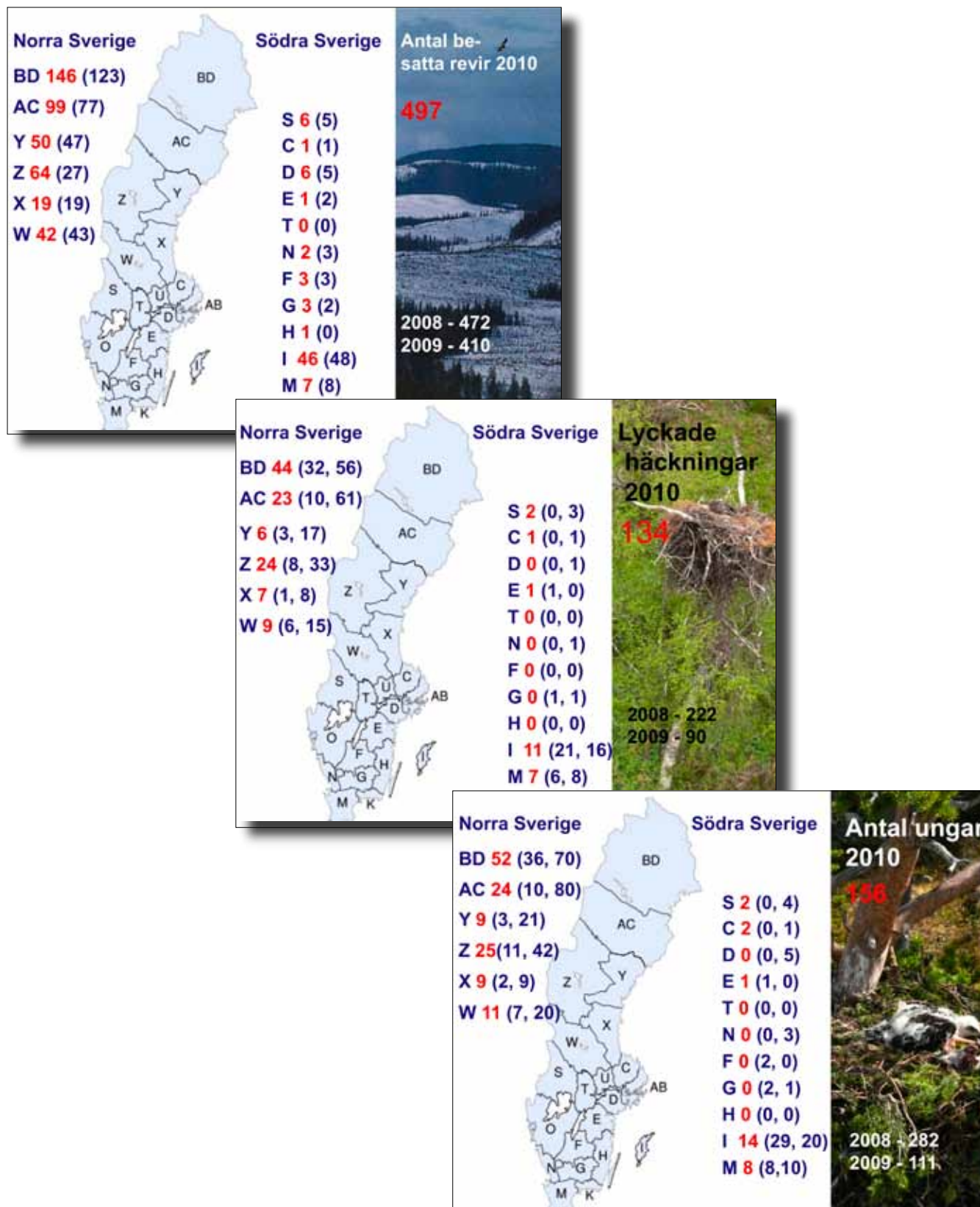
I Småland finns nu kungsörnsrevir i alla tre länen. I Jönköpings län finns tre besatta revir varav två med kända bolokaler. En häckning genomfördes men med okänt resultat. Kronobergs län har också tre besatta revir men ingen känd bolokal och ingen säker häckning. För första gången har ett revir konstaterats i Kalmar län men det finns ingen känd bolokal och ingen konstaterad häckning.

Halland har fyra revir varav två var besatta under 2010. Vid ett bo hittade man äggskal vilket tolkades som misslyckad häckning. Häckningsresultatet i det andra besatta reviret är okänt.

Skåne har nio revir varav sju är besatta. Samtliga sju par gick till häckning och alla lyckades. Sju av åtta ungar kunde ringmärkas. Utvecklingen i Skåne har stagnerat. Antalet besatta revir har minskat men häckningsresultatet är högt och det kan finnas några oupptäckta revir.

Län som fortfarande saknar kungsörnsrevir är Stockholm, Västmanland, Västra Götaland och Blekinge. Närke har enligt ovan ett revir gemensamt med Östergötland.

Börje Dahlén

Utdrag från föredraget som summerade kungsörnsåret i Sverige 2010. 2010 års data i rött och 2009 och 2008 års data inom parantes i blått.

Dalarna

Börje Dahlén

Kungsörn Sverige

Vi hade hoppats att kungsörnsåret 2010 skulle innebära en rejäl återhämtning efter bottenåret 2009. Så blev det inte. En liten återhämtning blev det men resultatet blev inte i närheten av toppåren 2007 och 2008.

Antalet stora ungar under 2010 var alltså ungefär hälften jämfört med 2007 och 2008. Som framgår av tabellen är antalet ringmärkta ungar 2010 högre än antalet stora ungar. Det beror på att en unge dog i boet efter ringmärkningen men innan den blev flygg. Sådant händer naturligtvis av och till men det är inte så ofta vi kontrollerar bona efter ringmärkningen så det upptäcks sällan. I ett annat bo där vi också noterat två ungar före ringmärkningen hade en unge dött, uppskattningsvis mindre än ett dygn, före ringmärkningen.

Inget nytt revir hittades under häckningssäsongen 2010. En orsak kan vara de märkliga snöförhållanden som rådde hela vintern. Det var djup snö men den var så lös att det inte bar vare sig skidor eller skoter förrän så sent på säsongen att örnarna redan börjat ruva. Inventeringsarbetet påverkades negativt av att vi inte kunde nå lämpliga observationspunkter. Det kan också vara så att vi börjar komma ikapp; att det inte finns så många oupptäckta revir kvar. I slutet av september kunde ändå ett nytt revir registreras. Paret flög med kvist till två olika bon. Vi har också mycket starka indicier på ytterligare två revir. Tiggande ungar har setts på båda lokalerna men eftersom det var i slutet av september och flygga ungar får användas som kriterium för häckning och revir endast fram till 15 september får vi vänta med att fastställa revir tills bo hittats.

Den boplats där en unge avled efter ringmärkningen är unik för Dalarnas del. Boplatserna finns normalt i mer eller mindre skarpa sluttningar, men det här paret hade valt en tall ute på en liten myrholme i ett flackt myrlandskap långt från närmaste berg. Vi känner inte till något alternativbo, och detta kan vara den första lyckade häckningen i reviret. Även i ett annat revir skedde sannolikt första lyckade häckningen 2010. Honan i paret var

ringmärkt 2001 i ett bo 50 km från där hon nu häckade. Reviret upptäcktes 2007 då första boet också hittades. I år genomfördes häckning i ett annat bo i reviret. Honan har sannolikt funnits i reviret några år men genomförde alltså första lyckade häckningen som nioåring.

I ett tredje revir hittades första boet 2004. Första konstaterade häckningen gjordes 2008, men vi bedömde att bopplatsen var mycket störningskänslig då den låg nära väg och inom synhåll från en mycket aktiv harjägares jaktstuga. I januari 2007 hade vi därför byggt en plattform i ett annat berg, fem km bort. Efter misslyckad häckning i det gamla boet 2009 valde paret att flytta till plattformen 2010 och fick där en unge på vingarna. Att paret valde att bosätta sig så långt bort från det ursprungliga boet tolkar vi som att det är brist på lämpliga boträd.

Av tio besatta revir inom renskötselområdet lyckades ett enda par. Det var den första lyckade häckningen i detta revir sedan 2002. Även denna häckning genomfördes på en plattform byggd av örninventerare. Det innebär att av de lyckade häckningarna genomfördes två på plattformar, två i klippor och fem i naturliga trädbon.

Sedan år 2000 har antalet stora ungar/par i Dalarna varje år varit lägre än genomsnittet för Sverige. En starkt bidragande orsak till detta har varit den mycket dåliga häckningsframgången inom renskötselområdet. I 38 revir i länet har det producerats minst en unge under de senaste åren. Reviren kan delas in i 16 högproduktiva ($>0,5$ ungar/par/år), 13 medelproduktiva (0,3-0,5 ungar/par/år) och 9 lågproduktiva revir ($<0,3$ ungar/par/år). Produktiviteten kan variera mycket över tid. I ett revir producerades 14 ungar under de 12 åren 1982-1993 (1,17 ungar/år) och endast 4 ungar under nästkommande 17 år (0,24 ungar/år).

16 revir har följts noggrant under lång tid. Produktiviteten var fram till 2001 i dessa revir 0,47 ungar/par/år men har under de senaste 10 åren sjunkit till 0,34 ungar/par/år. Ungproduktionen i Dalarna är alltså låg. Oroväckande många observationer av ensamma adulta kungsörnar har också gjorts i reviren i sommar. Subadulta örnar ingår i onormalt många par, viket brukar betraktas som tecken på förföljelse. Ett exempel är ett revir där paret fick fram två ungar 2007. Året därpå återkom ingen adult fågel utan reviret var besatt av två subadulta fåglar varav den ena saknade fjärde, femte och sannolikt sjätte pennan i ena handen. Även 2009 och 2010 har bara subadulta örnar setts i reviret.

Börje Dablén

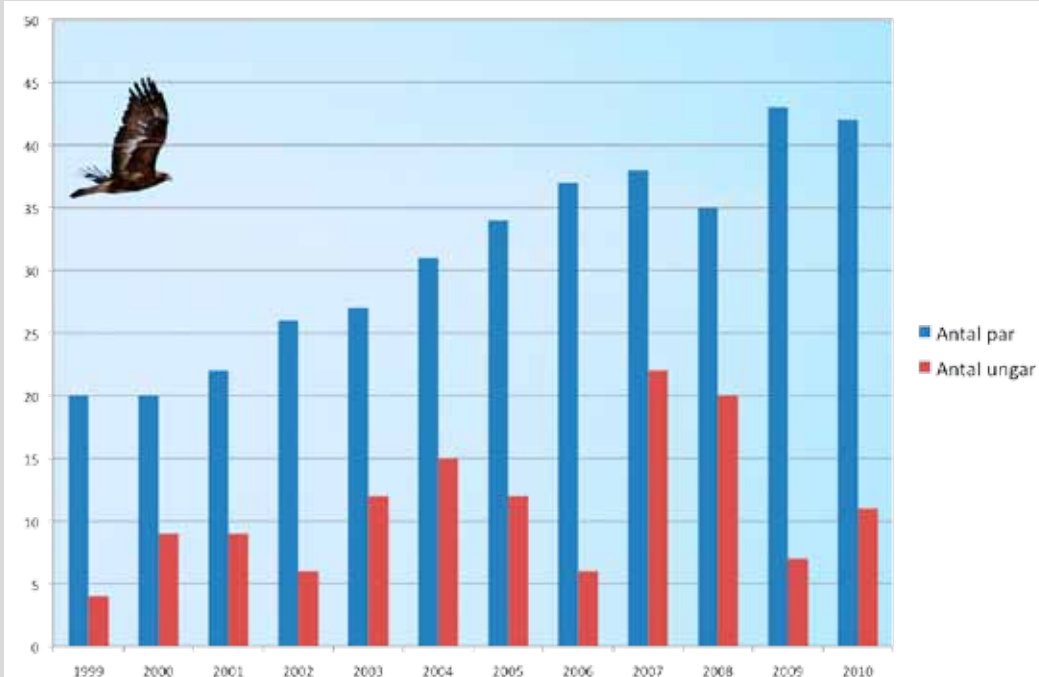

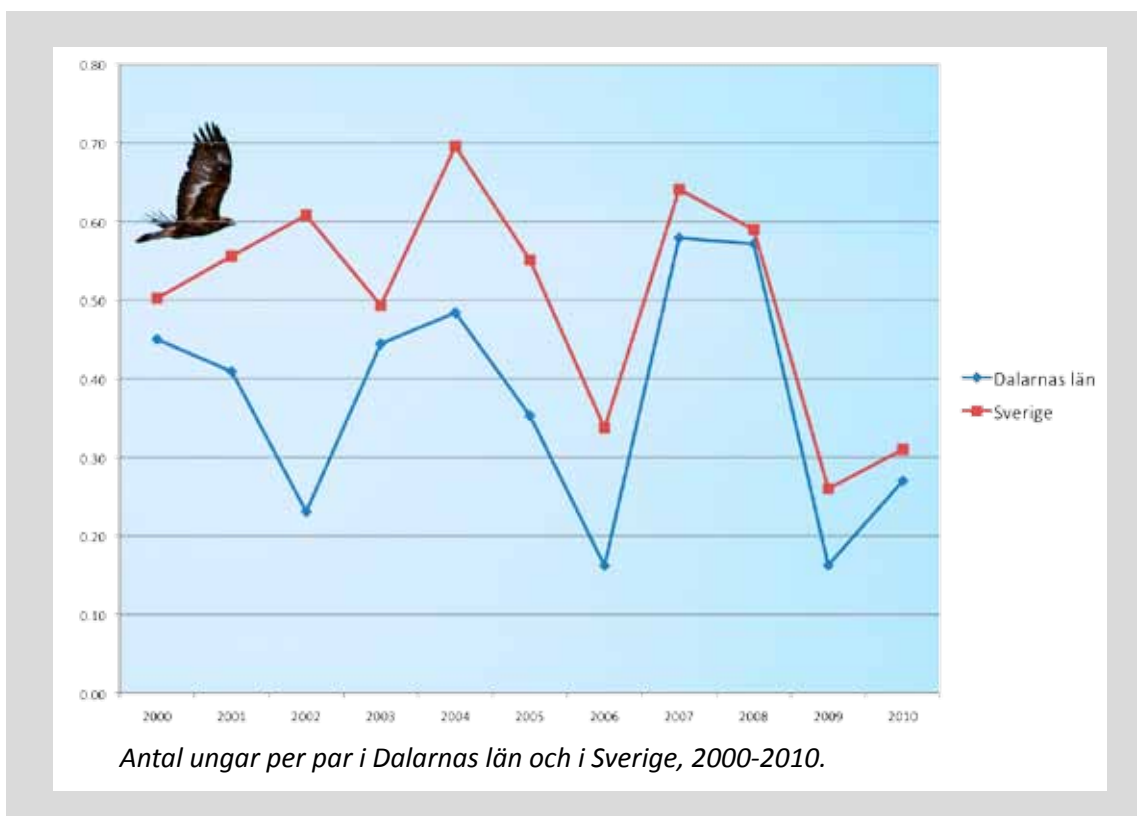
Kungsörnsunge. Foto: Pär Johansson

Tabel. Kungsörnsåren 2005 – 2010 i Dalarna.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Besatta revir (par)	39	41	43	39	46	43
Påbörjade häckningar	16	8	23	23	8	12
Lyckade häckningar	13	6	18	16	6	10
Stora ungar	15	6	24	21	7	12
Ringmärkta ungar	14	6	22	19	6	13
Ungar per par	0,38	0,15	0,56	0,54	0,15	0,28

Antal par och ungar i Dalarnas län, 1999-2010.

Gävleborgs län

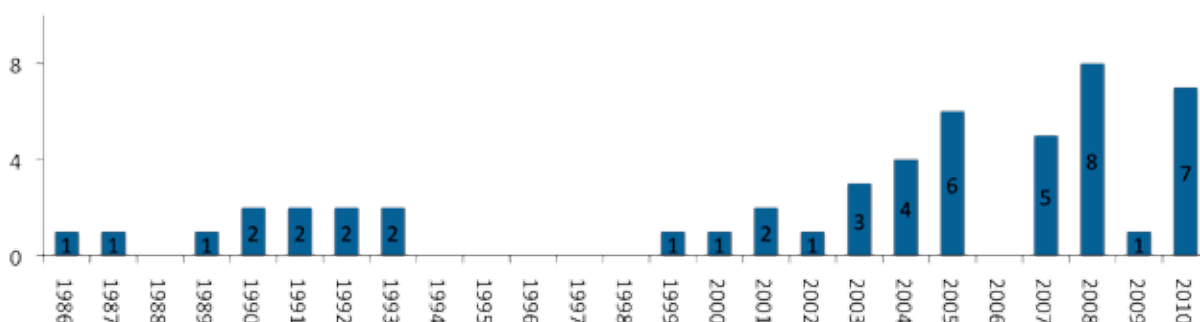
Calle Zetterlund

Kungsörn Sverige

Det fanns under 2010 nitton revir i länet varav tretton med känd bolokal. Häckningsresultatet blev sju lyckade häckningar med nio ungar och tre häckningar blev avbrutna/misslyckade. Antalet dubbelkullar blev i år två stycken och samtliga ungar blev märkta med färgringar.

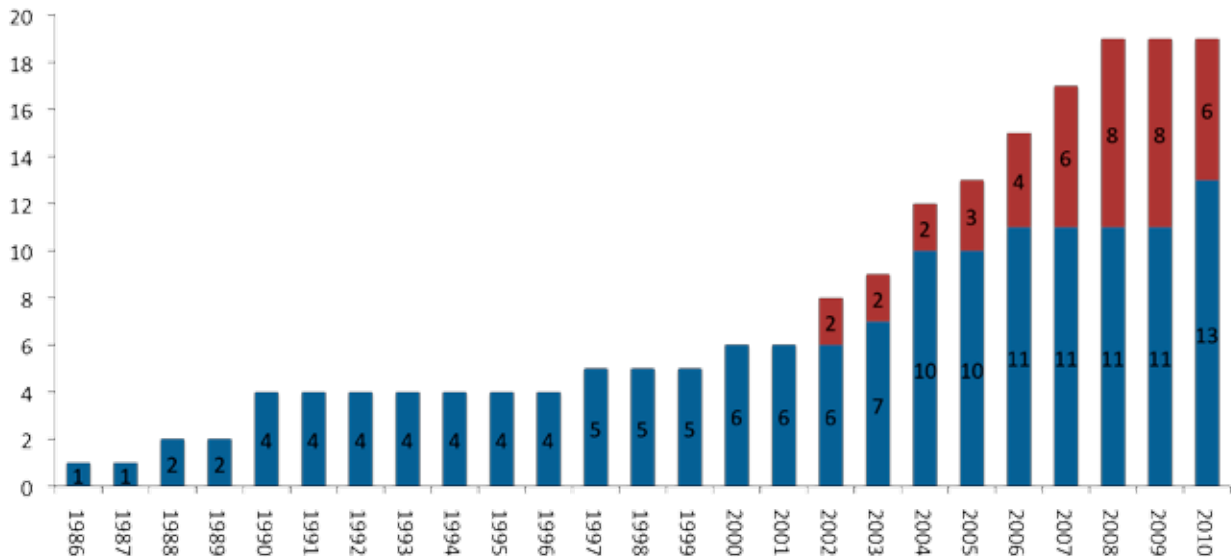
Intressant att notera är att länen norr och väster om oss hade betydligt sämre häckningsresultat än vad vi hade i relation till antal revir. Ett jämförbart resultat med dessa grannlän hittar vi i det område i nordvästra delen av länet där vi har största tätheten mellan reviren, och i det området gick det dåligt med häckningen i år. Vi har ingen förklaring till det för vi konstaterade ingen större skillnad i vare sig snöläge eller väder mot för övriga områden där häckningarna gick bättre.

Calle Zetterlund

Lyckade häckningar i Gävleborgs län, 1986-2010

Antal revir och andelen med känt bo (blå staplar) och utan känt bo (röda staplar) i Gävleborgs län mellan 1986 och 2010.

Västernorrlands län

Thomas Birkö

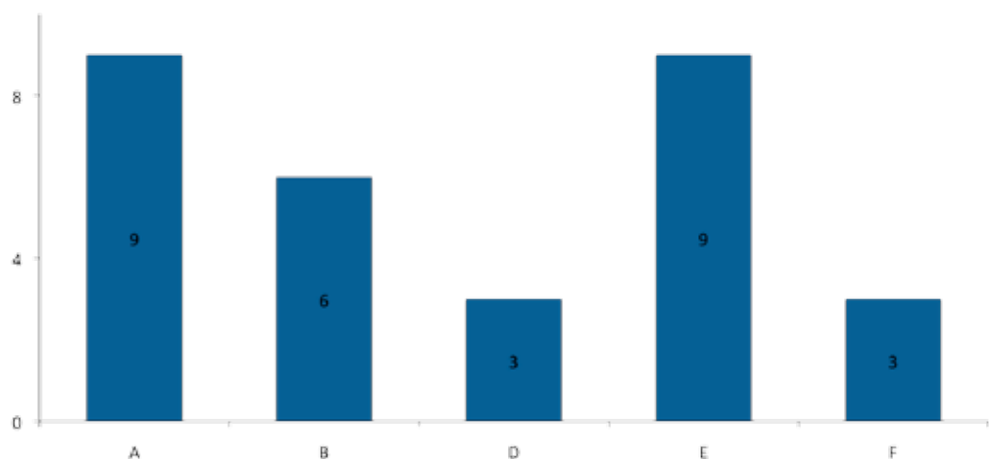
Kungsörn Sverige

Efter den minst sagt urusla häckningssäsongen 2009 med endast tre lyckade häckningar i länet var förhoppningarna stora om ett betydligt bättre 2010. Tyvärr blev det inte så utan resultatet blev bara marginellt bättre med sex lyckade häckningar. Totalt föddes nio ungar.

Med tanke på att det finns 50 besatta revir i länet är resultatet mycket dåligt. Med ett häckningsutfall på 0,18 ungar/par 2010 och 0,06 ungar/par 2009 så har de två senaste åren varit långt under den nivå som krävs för att hålla beståndet livskraftigt. Skulle denna trend fortsätta många år till så är den västernorrländska kungsörnspopulationen på väg mot en kraftig reducering. Som tur är varierar häckningsframgången mycket mellan åren och vi hoppas nu på en bra säsong nästa år.

Orsaken till årets dåliga resultat är svåranalyserat. Kan hända har den mycket kalla vintern bidragit till att många äldre örnar var i dålig kondition och inte kunde satsa på reproduktion. Troligen migrerade också en del gamla fåglar söderut för att klara vinteröverlevnaden varvid de återkom sent tillbaka till sina boplatser. Denna flyttning kostade troligen mycket energi och resurser. Teorin fick i viss mån sin bekräftelse när två 13-åriga ångermanländska kungsörnar lästes av 28 och 29 januari på två olika åtlar i Dalarna. Ingen av dessa fåglar har någonsin tidigare

Antal häckande par (A), lyckade häckningar (B), misslyckade häckningar (D), ungar (E) och dubbelkullar i Västernorrlands län 2010.

avlästs.

Vinterinventeringen i mars blev lyckad med bra spaningsväder men med besvärligt skidföre åtminstone första halvan i mars. P.g.a. att det ej tinat något på tre månader så försvann skidorna ner i hopplös lössnö och gjorde att det var både ansträngande och tidskrävande att ta sig upp till spaningsplatserna. Aktiviteten hos örarna var lite låg i början av mars men kom igång i slutet av mars med revirmarkeringar, bobyggnationer, parningar etc.

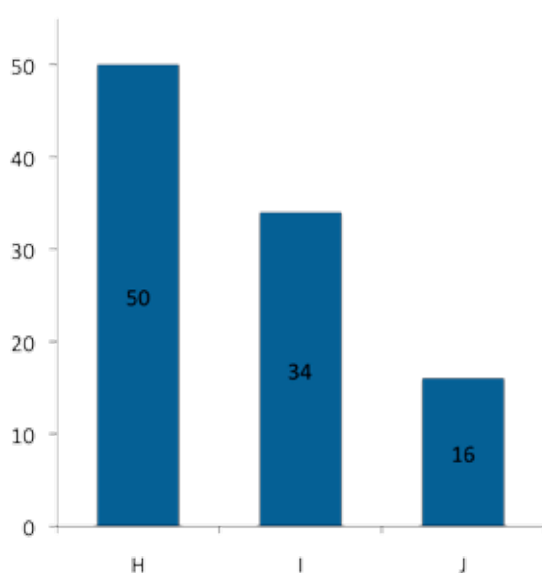
En första fingervisning om att det kunde bli ett dåligt häckningsresultat kom i början av april när många påbyggda bon fortfarande stod tomma utan att ruvning inletts. Ända in till 10-15 april sågs gamla par flyga omkring runt sina boplatser utan tendens att gå till häckning.

Vid bokkontroll och ringmärkning i juni noterades också att de ungar som hittades i bona var två till tre veckor yngre än vad som varit normalt de senaste 15-20 åren.

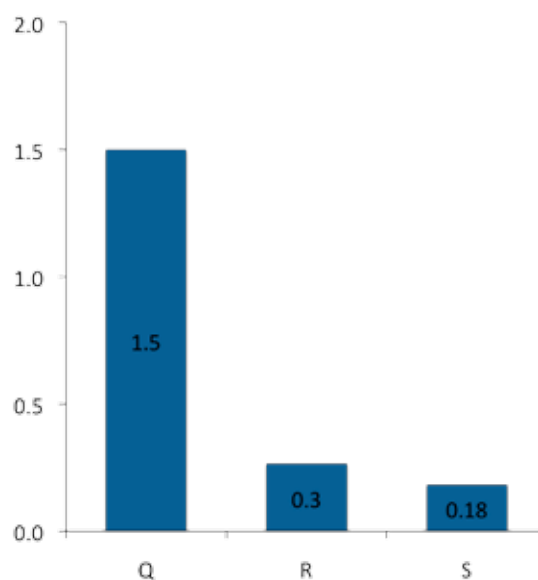
I juli sattes GPS-sändare på fem stycken ungar i Ångermanland och Västerbotten genom SLUs Vindvalsprojekt. Vi och Västerbottensgruppen var engagerade i fältjobbet kring detta och under hösten har det varit spännande att följa dessa ungars rörelse. Intressant att notera är att ungarna ända in till slutet av september fortfarande finns kvar inom sina "föräldrarevir". Det är god sorkförekomst och mycket skogsfågel i området vilket kanske bidrar till detta.

Stort tack till Alvins Fond för ekonomiskt stöd och till alla inventerare för värdefulla insatser under året.

Thomas Birkö

Antal besatta revir (H) med känd bolokal (I) och utan känd bolokal (J) i Västernorrlands län 2010.

Andelen ungar per lyckad häckning (Q), ungar per par med känd bolokal (R) och ungar per par (S) i Västernorrlands län 2010.

Jämtlands län

Håkan Sjölin & Anders Eriksson

Kungsörn Sverige

Efter ett riktigt bottenår 2009 så gick det bättre för kungsörarna i Jämtland-Härjedalen under 2010. Totalt besöktes 121 revir, där 64 var besatta. Av dessa gick 29 par till häckning och 24 av paren lyckades få fram sammanlagt 25 ungar.

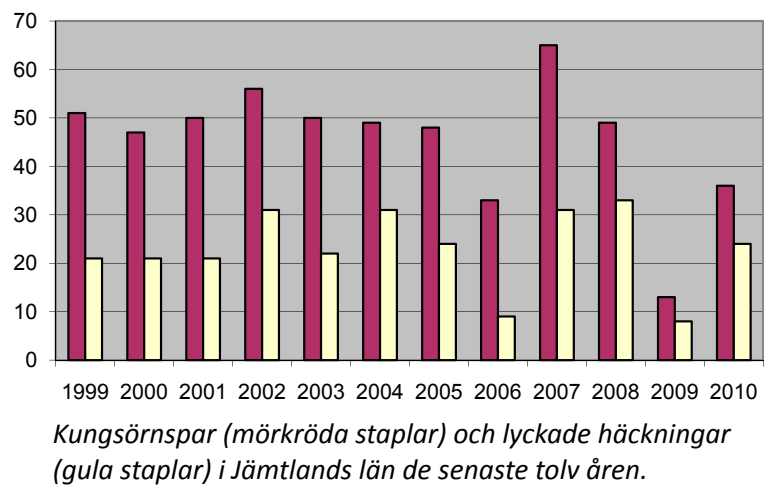

Härjedalen har varit bäst med 13 lyckade häckningar, där 12 ungar blev färg- och ringmärkta. Vad gäller dubbelkullar så har 2010 varit det sämsta sedan projektet startades. Endast 1 dubbelkull under året. Snittet under perioden 1999 tom 2010 har varit 6,33 dubbelkull per år. Vad det dåliga resultatet beror på är såklart svårt att säga, men födotillgången tycks ha varit god vad gäller skogsfågel och hare.

Under 2010 har vi haft några återfynd av kungsörnar märkta inom i Jämtland-Härjedalen. De flesta är avläsningar gjorda på utfodringsplatser i landets södra delar.

Fortfarande finns det stora delar av länet där kännedom om kungsörnens förekomst är dålig. Ett av dessa områden är de östligaste delarna. Men de 3 par som gick till häckning där i år lyckades bra och fick ut 3 ungar.

Jämtland fick fint besök av den satellitmärkta Större skrikörnen ”Tönn” som stannade i sydvästra delarna av Jämtland i ca 3 månader. Först i slutet av september drog den med bestämda vingslag söderut och vid tidpunkten för symposiet befann den sig i Frankrike.

Håkan Sjölin

Västerbotten

Per-Olof Nilsson

Kungsörn Sverige

Efter två goda år kommer ett dåligt och efter det så blir det en rejäl ökning av antalet häckningar. Så brukar det vara för kungsörnarna i Västerbottens Län. Vi inventerare såg med tillförsikt fram emot att örnsäsongen skulle tas sin början i februari. Ganska snabbt insåg vi dock att allt inte stod rätt till. Örnarna var i reviren, men bona var fulla av snö, och inte många örnar spelflög. Några byggde nya bon men för de mesta så var paren i luften ända in i april månad. Vi har ju varit vana med att honorna gått till ruvning redan i mitten av mars månad de sista tio åren. När sommarens bokontroller startade så visade det sig att våra farhågor besannats. Ytterligare ett dåligt år för kungsörnarna kunde konstateras.

Vi har besökt 161 revir av 176 kända och i endast 27 revir kunde vi se att fåglarna gått till häckning (Endast två ovan odlingsgränsen).

Av dessa misslyckades 4 av häckningarna och resultatet blev 24 ungar (22 ringmärktes) i de återstående lyckade och endast en dubbelkull kom på vingar. (Av dessa 24 ungar så hittades en unge död i boet den 6 juli och en annan ringmärkt unge dog den 16 augusti nära sitt bo.)

Under de sista tolv åren så är detta det näst sämsta resultatet, endast fjolårets katastrofår med 12 flygga ungar slår detta. Vad beror detta på? Om man får lov att spekulera så tror vi att dålig mattillgång på hösten 09 samt att det blev en riktig gammelvinter med mycket snö, som låg kvar länge, kan vara några av orsakerna. Nu hoppas vi att 2011 blir ett riktigt bra år och att det blir rikligt med häckningar ovan odlingsgränsen för annars kan vi snart konstatera att våra fjällörnar gått ur tiden.

Under året så har kungsörnsprojektet varit inblandad i en hel del andra arbeten. Två forskningsprojekt på SLU har inletts. I det ena så tittar doktorand Edward Moss på vad det kan vara som skiljer bra och dåliga kungsörnsrevir åt. Detta projekt är inriktat framför allt på landskapets ekologi och dess förändringar genom åren. Tim Hippkiss leder det andra och det är inriktad på hur kungsörnen utnyttjar sina revir och hur detta kan påverkas av vindkraftsutbyggnad. Årsungar och gamla fåglar i ett antal revir förses med satellitsändare så att man

kan se hur de rör sig.

Reviren som undersöks är dels revir där vindkraft kommer att byggas och ett antal referens revir långt bort från planerade parker. I dagläget så har fyra ungar sändare och två adulta.

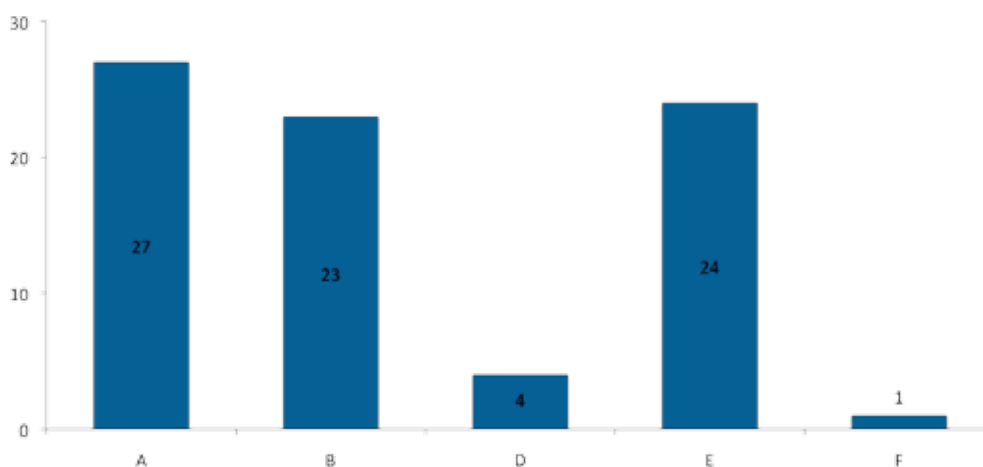
Ett arbete med Sveaskog skall också göras för att se till att alla de gamla skydd som finns på bon skall läggas in i deras nya GIS skikt. (verkar som en hel del ramlat bort när bolaget bytt system).

I höst har också ett program tagets fram för vindbruk och örn i västerbotten. (Länsstyrelsen och de båda örnprojekten i länet.) Detta skall förhoppningsvis leda fram till att exploatörer lättare förstå hur man skall gå till väga när man planerar för nya parker och var det finns områden som ej bör exploateras. I det fall exploatörerna väljer att gå vidare i sådana områden så kommer de att bli tvungna att stå för en gedigen undersökning som visar på att det inte finns någon risk för att dessa revir störs av utbyggnaden.

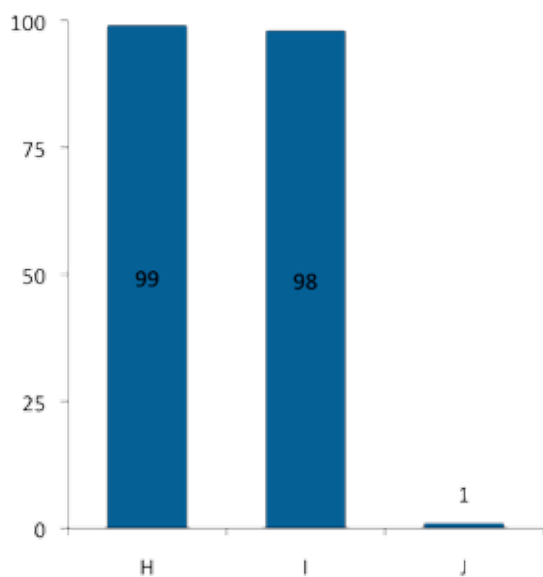
Det är inte lätt att vara ideell kungsörninventerare i dagens tider. Men som samordnare för projektet vill jag tacka alla dessa människor som lägger ner så mycket tid och arbete för kungsörnen i länet.

Ett stort tak till Länsstyrelsen och Alvins fond för ekonomiskt bidrag samt till alla Naturbevakare som kämpar på med inventeringarna i fjällen.

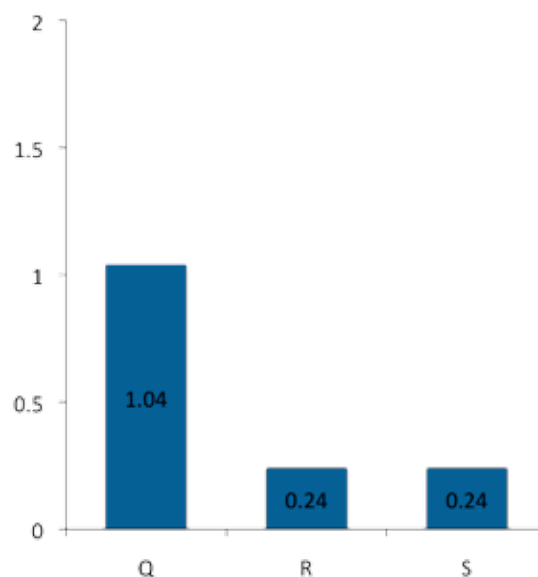
Per-Olof Nilsson

Antal häckande par (A), lyckade häckningar (B), misslyckade häckningar (D), ungar (E) och dubbelkullar i Västerbottens län 2010.

Antal besatta revir (H) med känd bolokal (I) och utan känd bolokal (J) i Västerbottens län 2010.

Andelen ungar per lyckad häckning (Q), ungar per par med känd bolokal (R) och ungar per par (S) i Västerbottens län 2010.

Norrbotten

Håkan Tyrén & Berth-Ove Lindström

Kungsörn Sverige

Åter har en häckningssäsong för kungsörn passerat. Efter fjolårets dåliga häckningsresultat var förhoppningen att det måste bli ett bättre år 2010. Det blev lite sämre än normalår för Norrbottens del.

Antalet kontrollerade revir var 237 och 146 var besatta och häckningsresultatet blev 44 lyckade häckningar med 52 ungar. Antalet misslyckade häckningar blev sju. Ytterligare två lyckade häckningar har konstaterats efter den 15 september. Två flygga ungar har setts på kända revir och nya kungsörnsbon har hittats. En unge har också hittats död och har lämnats in till polisen i Luleå. Dödsorsaken är inte känd än för SVA eftersom de inte ännu fått någon kungsörnsunge från polisen i Luleå. Tydligt ska Statens vilt ligga till sig i polisens frysboxar.

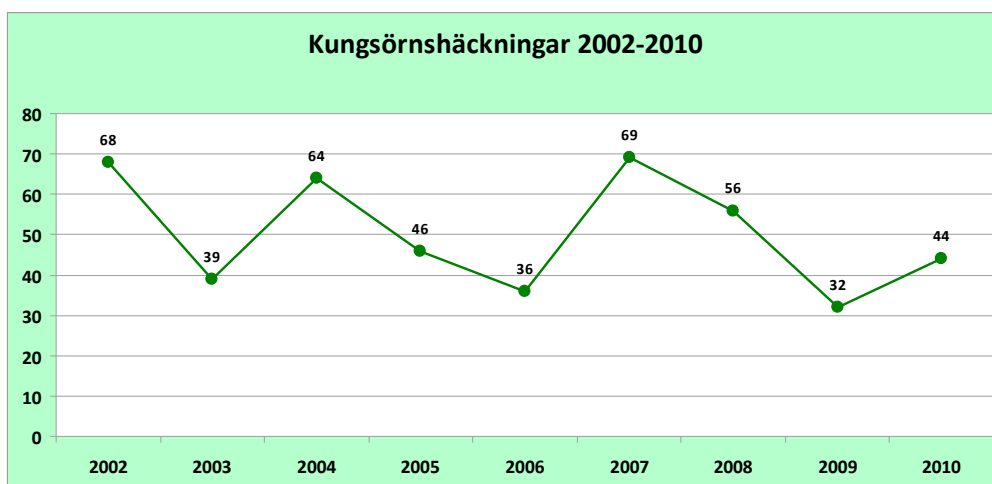
Årets resultat blev att länsstyrelsen hittade 22 lyckade häckningar ovan odlingsgränsen när de kontrollerade fjällområdet med hjälp av helikopter andra veckan i juni. Kungsörnsfolket gick till fots i skogslandet och hittade också 22 lyckade häckningar av kungsörn. Vi ring- och färgringmärkte elva ungar nere i skogslandet. Anmärkningsvärt var att det inte var någon kungsörnsäckning i de fjällnära skogarna i Arjeplogs och Jokkmokks kommuner. Även i Älvsbyns kommun var det i år ingen lyckad kungsörnsäckning. Anledningen till det ojämna häckningsresultatet tror vi beror på dålig tillgång på mat dvs. lite skogshöns och hare. Förhoppningsvis får vi ett ännu bättre år nästa år för sorkpopulationen fortsätter att öka i höst.

Tomas Mettävainio ringmärker kungsörnsungar i Norrbotten 2010. Foto: Håkan Tyrén.

Det kommer nu varje månad förslag på nya områden för utbyggnad av vindkraftverk i Norrbottens län. Det innebär extra arbete för oss med vindkraftsbolagen och tillsynsmyndigheten Länsstyrelsen i Norrbotten. Frågan är väl hur många vindkraftverk som ska byggas i Norrland. För Norrbottens del kan det bli upp till 2000 vindkraftverk. Hur kungsörnarna kommer att påverkas av den här satsningen får väl framtiden utvisa. Det blir stora arealer som kommer att utnyttjas av vindkraftsindustrin, minst 10 kvadratkilometer bara i Norrbottens län.

Berth-Ove Lindström

Antal lyckade kungsörnshäckningar från 2002 till 2010 i Norrbotten.

Årets symposieexcursion tog plats inomhus i riksmuseets lokaler där Thord Fransson och Peter Nilsson guidade och visade upp några av rovfågelskinnen ur museets samling.

Foto: Anders Eriksson

Norge

Carl Knoff

I fjor hadde vi et usedvanlig dårlig hekkeresultat for kongeørn i Norge, og det overraskende var at det var nesten like ille i hele landet med unntak av Aust-Agder lengst sør i landet. Jeg har sett litt på fangstatistikken etter fjorårets småviltjakt, for å se om noe av årsaken kan skyldes sviktende næringsgrunnlag. Tilgangen på rype, skogsfugl og hare er selvsagt viktig for om kongeørna går til hekking og eventuelt får fram unger, selv om værforholdene også kan spille en stor rolle. Småviltjakta starter vanligvis 10. september, og kan i noen områder være helt fram til utgangen av februar, men det meste av viltet blir skutt før jul. Jakta er godt organisert og foregår stort sett over hele landet, og selv ikke innenfor verneområdene våre er det normalt restriksjoner mot jakt.

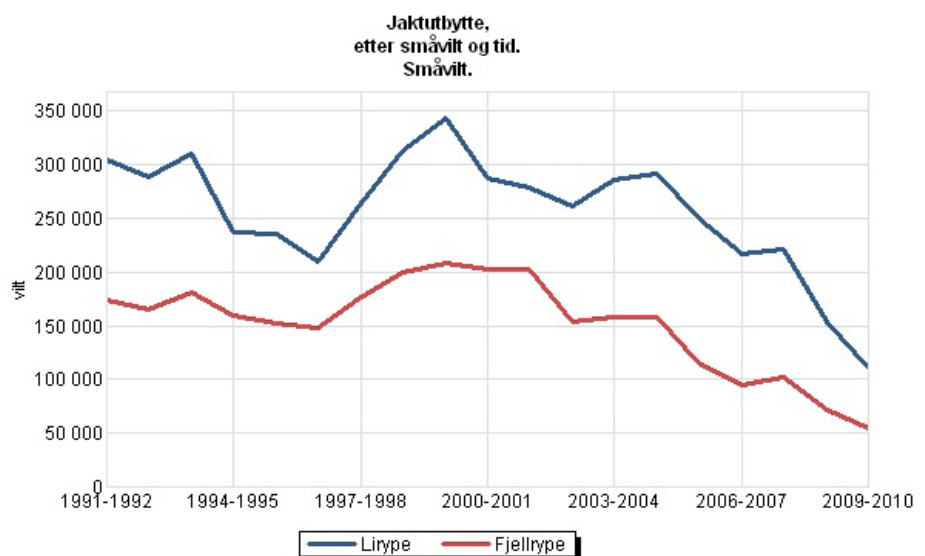
Hekkeresultatet varierer mer i år. Aust-Agder har hatt et godt år i likhet med i fjor, mens det i Buskerud og

Hekkeresultat fra noen fylker i Norge i 2010

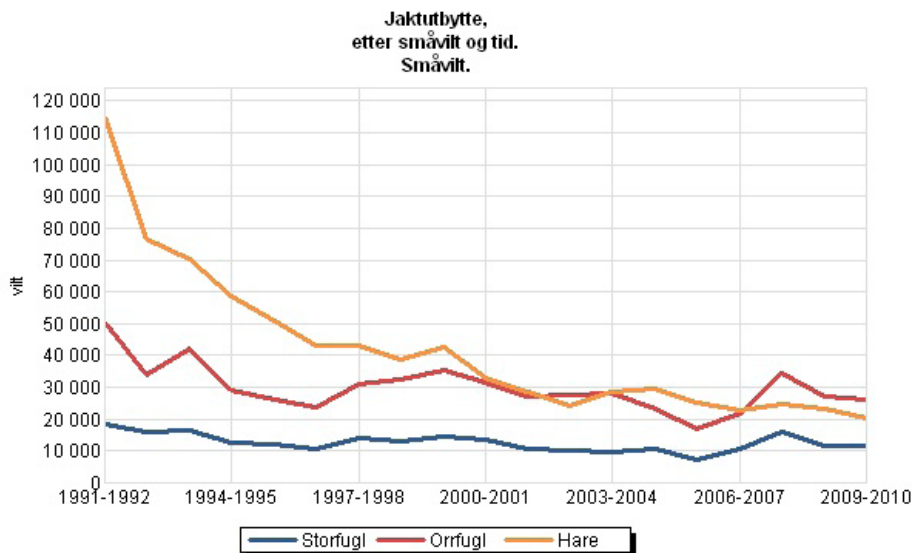
	Kontr. revir	Besatte revir	Vellykket hekkingunger	Antall hekkingunger	Unger/ besatte revir	Farge unger
Aust-Agder	33	21	11	13	0,62	12
Buskerud	61	47	12	14	0,30	6
Hedmark	45	39	11	13	0,33	9
Oppland	37	28	15	18	0,64	
Sør-Tr.lag	28	26	13	19	0,73	5
Nord-Tr.lag	41	21	10	10	0,48	
Troms		22	3	3	0,14	
Finnmark	80	78	20	24	0,31	10
Telemark						1
Totalt	325	282	95	114	0,4	43

Opplysningene fra Aust-Agder er gitt av Leif Gunleifsen og Jan E. Gunnersen, fra Buskerud av Lars Egil Furuseth, Per Furuseth og Thor Erik Jelstad, fra Hedmark av Per Nøkleby og Carl Knoff, fra Oppland av Jon Opheim, Dag Rusten, Per Bådshaug, Thor Østby, Henning Dunker m fl, fra Sør-Trøndelag av Jan Ove Gjershaug, Harald Jære, Livar Ramvik og Martin Pearson, fra Nord-Trøndelag av Torgeir Nygård, fra Troms av Karl-Birger Strann og fra Finnmark av Karl-Otto Jacobsen, Trond Johnsen, Arve Østlyngen og Kenneth Johansen.

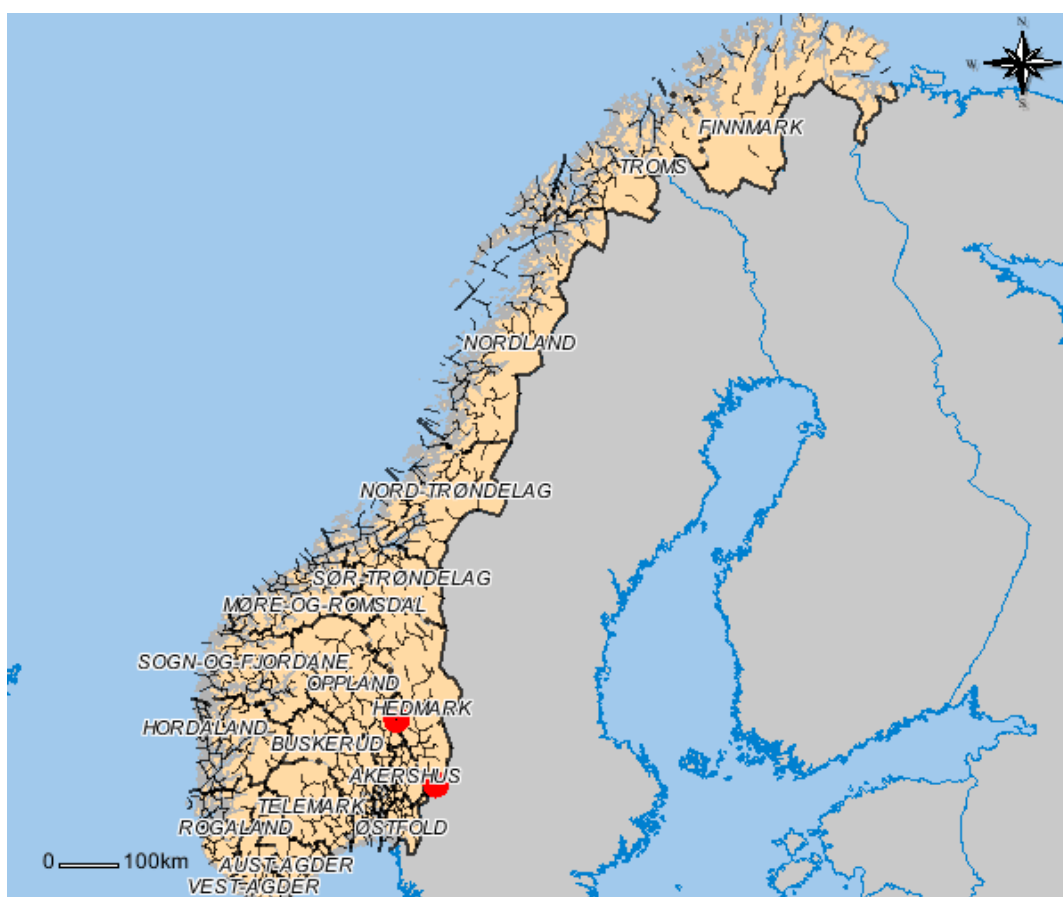
Figuren viser antall felte ryper i Norge de siste årene. I jaktåret 2009/10 ble det totalt felt ca 160 000 ryper fordelt på begge arter, noe som er det dårligste resultatet siden man begynte å føre statistikk på 1970-tallet. Det er en nedgang på 27 % siden året før, og utgjør bare en tredel av det som ble felt i toppåret 1999/2000.

Også for hare viser statistikken en bunn på ca 20 000 dyr sist år, og det er stor avstand opp til tallene fra 1991, selv om det ikke er så stor endring siden året før. Orrfugl og storfugl bestanden ser ut å ha hatt en liten oppgang siden bunnåret i 2005, men også her ser vi at jaktutbyttet var noe dårligere sist år enn året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I 2008 ble den norske kongeørnbestanden beregnet til å være 1176-1454 par (Gjershaug m fl). Dette er en betydelig økning i forhold til tidligere anslag. Dette skyldes imidlertid ikke at kongeørnbestanden har økt så mye i Norge, men at man har fått bedre kunnskap om bestanden i Nord-Norge. Dette gjelder altså de tre nordligste fylkene våre, Nordland, Troms og Finnmark, hvor anslagene er betydelig oppjustert, og det kan virke som disse tre fylkene huser omtrent halve den norske kongeørnbestanden. For resten av landet gjelder stort sett de gamle estimatene. Jeg vil likevel hevde at estimatene i Nord-Norge fortsatt er nokså grove og noe usikre. Dette gjelder spesielt for fylkene Nordland og Troms.

Reir med to unger har vært mer sjeldent å finne de to siste årene. Her fra det eneste kjente reiret i bjørk i Hedmark.

Foto: Carl Knoff.

Hedmark fortsatt er dårlig. I Oppland og i Sør-Trøndelag har det vært produsert bra med ørneunger. Dette gjelder spesielt i de sentrale delene av Dovre og Jotunheimen. I Troms og Finnmark er det meldt om spesielt dårlig ungeproduksjon hos de kongeørnparene som holder til ute ved kysten, mens det har vært noe bedre i innlandet. Et uvær i april med mye vind og en del snø, kan ha gitt utslag i kyst regionen.

Vi hadde en usedvanlig kald vinter i Sør-Norge i år, og i Hedmark må en tilbake til 1987 for å finne en tilsvarende vinter. Det har ellers vært et veldig bra smågnagerår over store deler av Sør-Norge og fra Troms er det nå på høsten meldt om mye smågnagere. Det er derfor grunn til å håpe at bunnen er nådd, og at vi kan få oppgang i småviltbestanden og dermed et bedre hekkeresultat for kongeørn neste år.

Sammendrag

Det er i artikkelen sett på fangsstatistikk på småviltet i Norge, for å finne en mulig forklaring på det dårlige hekkeresultatet hos kongeørn de to siste årene. Det viser seg at det ikke har blitt skutt så få ryer tidligere i Norge som i fjor, etter at man startet å føre statistikk på 1970-tallet, og det er tydelig at bestanden er lav for både lirype og fjellrype. Det samme er tilfelle når det gjelder hare, mens når det gjelder storfugl og orrfugl tyder fangsstatistikken på at bestanden har gått noe opp siden bunnåret i 2005.

Også i 2010 var hekkeresultatet for kongeørn i Norge generelt dårlig, selv om det varierer mer enn i fjor. Best resultat var det i fylkene Aust-Agder, Oppland og Sør-Trøndelag.

Carl Knoff

Finland

Tuomo Ollila

År 2010 var andra året i följd med mycket dåligt häckningsresultat. Totala antalet lyckade häckningar var endast 79. Bara fyra dubbelkullar noterades vilket ger sammanlagt 83 ungar. Speciellt dåligt häckningsresultat var det i utbredningsområdets södra del, från de biogeografiska områdena Uleåborgs Österbotten och Kainuu och söderut. I detta område fanns år 2009 32 ungar, nu endast sex. Det innebär 0,25 ungar per revir, vilket är en så låg kvot att om den står sig under flera år kommer kungsörnspopulationen i Finland att minska.

Det dåliga häckningsresultatet beror på dåligt näringsunderlag. Beståndet av hare och skogsfågel har varit lågt. Vintern var också kall, i mellersta Finland anmärkningsvärt kallare än normalt.

Antalet besatta revir i hela landet var 334. Totala antalet kända revir är 460. I år har elva nya revir hittats, alla i norra Finland som är kärnområdet för finska kungsörnar. Antalet revir som varit besatta något av de senaste fem åren är 404 och antalet revir med häckning minst ett av de senaste fem åren är 310.

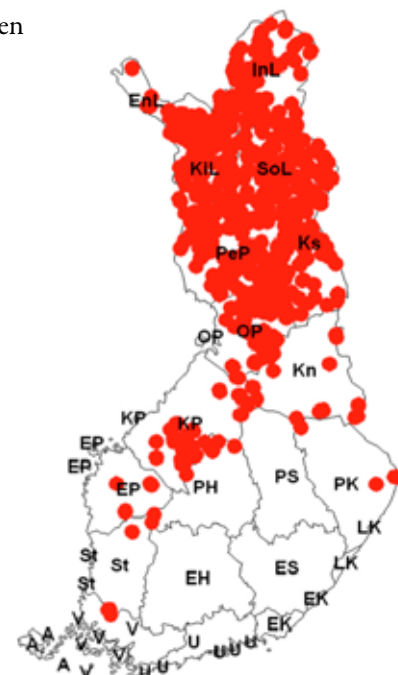
Summary in English

In the 2010 the total number of occupied territories was 334 and the number of successful breeding was 79 with 83 nestlings. The nesting result was the low, only 0,25 young/ occupied territory. Lack of food and cold winter were the main reason for the low nesting result in this year. The number of known territories is 460 and 404 of them have been occupied at least once during the last five years. About 80 percent of the territories are situated in Northern Finland.

Tuomo Ollila

Antal lyckade häckningar (blå) och unproduktion (lila) i Finland under de senaste 11 åren.

Utbredningsområde för kungsörn i Finland.

Hedersledamöter i Kungsörn Sverige

Arne Häger, Bengt Warensjö, Gunnar Lind & Erik Hemmingsson

Under kungsörns symposiet utsågs hedersledamöter i Kungsörn Sverige. Fyra personer utsågs för deras mångåriga insatser för kungsörnen i Norden genom bland annat inveteringsarbete och för arbete med att skydda kungsörnen. Hedersledamöterna som utsågs var Arne Häger – Västerbotten, Bengt Warensjö – Härjedalen, Gunnar Lind – Dalarna och Erik Hemmingsson – Jämtland. Närvarande var Gunnar Lind och Bengt Warensjö som fick ta emot utmärkelsen och tavlor.

Thomas Birkö

Gunnar Lind och Bengt Warensjö studerar kungsörnstavlorna.
Foto: Thomas Birkö.

*Kungsörnsymposium 2010
var fullspäckad av intressanta
föredrag, exkursioner och
möten. Foton: Anders Eriksson*

*Två adulta havsörnar (ovan)
och en kungsörn (tv). Foto:
Jan-Eric Hägerroth.*

Bilaga 1: Program

Fredag 1/10	Solna Hotell
19.30-20.30	Medlemsmöte Kungsörn Sverige P-O Nilsson, Jan-Eric Hägerroth, Thomas Birkö
20.30	Bildvisning. Tjädern i Södermanland Hans Svensson, Jan-Eric Hägerroth
Lördag 2/10	Naturhistoriska riksmuséet
06.30	Frukost på hotellet
09.00	Inledning Jan-Eric Hägerroth och Thomas Birkö
09.10	Åtgärdsprogrammet för kungsörn. Presentation av ÅPG innan remissutskick. Linda Johansson, koordinator länsstyrelsen i Norrbottens Län och Måns Hjernquist, ÅPG-författare
09.30	Tågdöden bland örnarna Björn Helander, NRM
10.00	Kaffe
10.30	Rapport om illegal jakt Berth Ove Lindström och Robert Franzén
11.00	Information om artskyddsbrott i Sverige Carl Tamm, Rikspolisstyrelsen
11.30	Diskussion
12.00	Lunch Riksmuséet
12.45	Statens veterinärmedicinska anstalt Erik Ågren
13.00	Boplatsskydd för kungsörn och andra risbohäckare (bl.a havsörn). Thomas Birkö, Hans Svensson, Krister Mild och Jan-Eric Hägerroth
13.40	Arbetet med den nya sekretesslagstiftningen, Björn Helander, NRM
14:30	Diskussion
15.00	Kaffe. Riksmuseet visar sina skinsamlingar på rovfåglar. Thord Fransson och Peter Nilsson, NRM
16.00	Forskning på kungsörn i norrländsk skogsmark. Edward Moss, SLU Umeå
16.30	Information om den påbörjade studien i Norrland. Vindkraftens påverkan på kungsörn Tim Hipkiss SLU Umeå
17:00	Diskussion. Avslutas ca 17.30 därefter åter till hotellet
19.00	Middag på hotellet
20.30 – 21.30	Bildvisning: Pilgrimsfalken – en framgångssaga Peter Lindberg
Söndag 3/10	Naturhistoriska riksmuséet
06.30	Frukost på hotellet
09.00	Redovisning länsvis av kungsörnsåret i Sverige och Norden: Norrland och Dalarna.
10.00	Kaffe
10.30	Södra Sverige, Norge och Finland.
11.00	Återkoppling och workshop kring åtgärdsprogrammet för kungsörn Linda Johansson, koordinator länsstyrelsen i Norrbottens Län och Måns Hjernquist, ÅPG-författare
13.00	Avslutning och lunch på Riksmuséet.

Bilaga 2: Deltagare

Namn

Ambjörn Carlsson
Kenneth Bengtsson
Staffan Åkeby

Region/Myndighet m.m.

Skåne
Skåne
Skåne

e-post

ambjorn.anita@tele2.se
kenneth.bengtsson1@comhem.se
staffan@skof.se

Måns Hjernquist	Gotland	mans.marlo@telia.com
Per Smitterberg	Gotland	per.smitterberg@telia.com
Christer Andersson	Halland	
Thord Nilsson	Östergötland	Tord.Nilsson@lio.se
Hans Svensson	Södermanland	hans.svensson42@gmail.com
Jan Eric Hägerroth	Södermanland	nilsson.hagerroth@bredband.net
Alf Sevastik	Uppland	alfsevastik@hotmail.com
Sture Orrhult	ÖRN 72	sture.orrhult@telia.com
Tommy Järås	ÖRN 72	birdcenter@swipnet.se
Torbjörn Hedfeldt	ÖRN 72	toto.hedfeldt@telia.com
Börje Dahlén	Dalarna	borje.dahlen@telia.com
Hans-Erik Eriksson	Dalarna	kecke.malung@swipnet.se
Birger Johansson	Dalarna	birger.johansson@malung.se
Pär Johansson	Dalarna	par.johansson@naturton.se
Hans Nydahl	Dalarna	025022474@telia.com
Torbjörn Franck	Dalarna	flanka@telia.com
Alf Nordin	Dalarna	alf.nordin@telia.com
Gunnar Lind	Dalarna	ymostaffan@hotmail.com
Börje Flygare	Dalarna	Tel. 0280-32049
Göran Rönning	Dalarna	goran.ronning@gmail.com
Calle Zetterlund	X-län	calle.zetterlund@helsingenet.com
Bill Bergqvist	X-län	marianne.bergqvist@passagen.se
Stig Norell	X-län	cinclus@globalnet.net
Anne Brügge	X-län	anne.brygge@hem.utfors.se
Stig Dahlfors	X-län	Tel. 0653-15221
Andro Stenman	Västernorrland	andro.stenman@hkust.se
Thomas Birkö	Västernorrland	thomas.birk@telia.com
Rolf Eriksson	Västernorrland	rolf@habo.mail.telia.com
Bengt-Göran Carlsson	Limo Natur, Jämtland	bengt-goran.carlsson@snf.se
Bengt Warensjö	Z-län	bengt.warensjo@telia.com
Håkan Sjölin	Z-län	hsjolin@spray.se
Anders Eriksson	Z-län	gyr@telia.com
Sven Hylleinmark	Västerbotten	shyllien@yahoo.se
Bo Jonsson	Västerbotten	bojonsson@live.se
P O Nilsson	Västerbotten	per-olof.nilsson@umea.se
Stefan Dehlin	Västerbotten	
Birger Hörnfeldt	Västerbotten	Birger.Hornfeldt@vfm.slu.se
Stefan Jönsson	Norrbotten	
Berth-Ove Lindström	Norrbotten	berthove.lindstrom@telia.com
Per Nökleby	Norge	pnoekleb@online.no
Lars Egil Furuseth	Norge	furufugl@online.no
Carl Knoff	Norge	c-knoff@online.no
Tuomo Ollila	Metsähallitus, Finland	tuomo.ollila@metsa.fi
Karl Ingvarsson	Länsstyrelsen, Södermanland	karl.ingvarson@lansstyrelsen.se
Per Flodin	Länsstyrelsen, Södermanland	per.flodin@lansstyrelsen.se
Per Folkesson	Länsstyrelsen, Södermanland	per.folkesson@lansstyrelsen.se
Johan Månsson	Länsstyrelsen Uppsala län	johan.mansson@lansstyrelsen.se
Jonas Hedin	Länsstyrelsen Kronobergs län	Jonas.Hedin@lansstyrelsen.se
Linda Johansson	Länsstyrelsen i Norrbotten	Linda.Johansson@lansstyrelsen.se
Håkan Tyrén	Länsstyrelsen i Norrbotten	hakan.tyren@lansstyrelsen.se
Monica Eriksson	Länsstyrelsen, Gävleborg	monica.eriksson@lansstyrelsen.se
Lena Berg	Länsstyrelsen Dalarna	lena.berg@lansstyrelsen.se
Roland Mattsson	SVA, Uppsala	roland.mattsson@sva.se
Erik Ågren	SVA, Uppsala	erik.agren@sva.se
Karin Bernodt	SVA, Uppsala	karin.bernodt@sva.se
Lina Svensson	Viltskadecenter	Linn.Svensson@ekol.slu.se
Mats Forslund	WWF	mats.forslund@wwf.se
Bo Törnqvist	Skogsstyrelsen	bo.tornquist@skogsstyrelsen.se
Michael Schneider	Naturvårdsverket	michael.schneider@naturvardsverket.se
Krister Mild	Naturvårdsverket	Krister.Mild@naturvardsverket.se
Ruona Burman	Miljödepartementet	ruona.burman@environment.ministry.se
Carl Tamm	Rikspolisstyrelsen	Carl.Tamm@polisen.se
Edward Moss	SLU Umeå	Edward.Moss@vfm.slu.se
Tim Hipkiss	SLU Umeå	Tim.Hipkiss@vfm.slu.se
Robert Franzén	RFN-NATUR, Borensberg	rfrn.natur@telia.com
Martin Tjernberg	Artdatabanken	Martin.Tjernberg@artdata.slu.se
Björn Helander	NRM, Projekt Havsörn	Bjorn.Helander@nrm.se
Peter Lindberg	Projekt pilgrimsfalk	peter.lindberg@zool.gu.se
Thord Fransson	RC, NRM	Thord.Fransson@nrm.se
Peter Nilsson	NRM	peter.nilsson @nrm.se
Peter Hellström	Zool. Inst. Stockholms Univ.	peter.hellstrom @zoologi.su.se

Bilaga 3: Skogsstyrelsens råd för bevarandet av boträd

Rådgivningsenheten
Lars-Göran Eriksson
Fagrabäcksvägen 1, 351 03 Växjö
lars-goran.eriksson@skogsstyrelsen.se
Tfn 0470-726106, fax 0470-749439

Datum
2010-11-16

Diariernr

Bruka skogen och klara kungsörnen. - rådgivning för att bevara dagens boträd och potentiella framtida boträd

Skyddsvärda risbohäckare

Skogsstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2010 regeringens uppdrag att utveckla rådgivning för att skydda boträd för kungsörn. Rådgivningens innehåll, foldrar och broschyrer etc. bör omfatta flera arter t.ex. havsörn men också andra arter som häckar i risbon. Förutom samordningsvinster kan det innebära att markägare får information och därmed uppmärksammar flera hotade arter än bara kungsörnen. Skogsstyrelsen föreslår att detta rådgivningskoncept bör omfatta kungsörn, havsörn och andra skyddsvärda risbohäckare.

Mål och bakgrund

För att skydda kungsörnen långsiktigt och uppnå riksdagens mål om 600 häckande kungsörnspar är den långsiktiga tillgången på boträd av stor betydelse. I Artdatabankens rödlistebedomning för 2010 anger de att boträd för bl.a. kungsörn kan komma att bli en starkt begränsande faktor i möjligheterna att expandera. Syftet med rådgivningen är ökade kunskaper kungsörnens roll i ekosystemet och ökad förståelse hos skogsägarna, skogsbruket och skogsentreprenörer om deras roll i att bevara dagens boträd och att skapa boplatser för kommande generationer.

Nuläge

Den svenska kungsörnsstammen har ökat på senare år, framför allt i södra Sverige. Idag finns ca 500 häckande par. De finns framförallt i skogslandskapet från norra Värmland och norrut samt på Gotland och i Skåne. I Västerbottens och Norrbottens län finns ca 65 % av kungsörnarna. Skillnaden i utveckling mellan olika områden är stor. Medan antalet häckande par i fjälltrakterna har minskat markant de senaste 15 åren, sker det en viss expansion mot kusterna i Norrland. Denna ökning anses i stor utsträckning vara ett resultat av ökade inventeringsinsatser.

Valet av revir – en fråga om boplats och mat

Boträdens egenskaper och läge är viktiga för kungsörnen. Den är mycket störningskänslig fram för allt under sin häckningsperiod från februari till slutet av juli. Den häckar i stora ostörda skogsområden med gammal skog. Boträdens åldrar varierar men är oftast äldre än 150 år (i norra Sverige var medelåldern 335 år enligt undersökning 1986 av Martin Tjernberg) med ett långvarigt nytjande av samma boträd och boområde. Det vanligaste boträdet är tall men det förekommer även att bon byggs i gran, asp, bok och björk. Sådan skog med mycket gamla träd hittas numera oftast i anslutning till klippslutningar, i raviner, branter och myrholmar. Boet byggs med nya grenar varje häckningssäsong och blir därför mycket tungt och kan väga upp till 1 ton. Detta gör att det krävs grova och gamla träd. Diametern på boet är ca 1,5 m och det kan vara upp till 4-5 m högt och byggs i kraftiga träd, gärna med någon form av missväxt eller deformation. Boet byggs oftast en bit ner i trädet, sällan i toppen. Den bygger ofta flera alternativbon oftast inom samma bergsslutning eller skogsområde och oftast inom 5 km. Expansionen av revirförtätningen sker ofta i angränsning till befintliga revir.

Nationell lagstiftning

I Artskyddsförordningen (2007:845) som bl.a. avser pågående markanvändning d.v.s. areella näringar har Skogsstyrelsen ett sektorsansvar för skogen och att kommunicera till brukarna. Artskyddsförordningen innebär bl.a. att det är förbjudet att skada eller förstöra fortplantningsområden och viloplats för kungsörn. Kungsörnen har en särställning genom att den finns med i Rovdjursutredningen.

Budskapet

Allmänt:

För att trygga reproduktionsmöjligheter på sikt är det viktigt att öka kunskapen om kungsörnen hos skogsägarna och skogssektorn. Genom rådgivning om hur man kan spara potentiella boträd med en bufferträdie skapas goda förutsättningar för kungsörnen att fortsätta expandera.

Rådgivningen ska behandla följande budskap:

- Skydd av kända boträd inklusive bufferträdie!
- Öka tillgången på potentiella boträd inom befintliga kungsörnsrevir!
- Öka tillgången på potentiella boträd utanför befintliga kungsörnsrevir för kommande generation!
- Öka tillgången på s.k. ”lämpliga evighetsträd” generellt i landskapet inom områden med kända kungsörnsrevir!

Prioriteringar

Områden med redan idag häckande kungsörnspar prioriteras i första hand genom att:

- Skydda kända boträd inklusive bufferträdie!
- Öka tillgången på potentiella boträd inom befintliga kungsörnsrevir inklusive bufferträdie!
- Öka tillgången på lämpliga s.k. ”evighetsträd” generellt i landskapet i branter, sydsluttningar eller i terräng med kuperad topografi inom områden med kända kungsörnsrevir!

Genomförande

Rådgivning

Rådgivningen ska ingå Skogsstyrelsens ordinarie verksamhet och vävas in i ett befintligt arbetssätt. Inom ramen för Skogsstyrelsens lagtillsyn skall 30 § i Skogsvårdslagen tillämpas. I föreskrifterna och allmänna råd avseende ”Växt- och djurarter” finns bestämmelser om hänsyn till bl.a. kungsörnen. Skogsstyrelsen arbetar med en översyn av texten i Skogsvårdslagen 30 § med ökat fokus på nyskapande av miljövärden med bl.a. utformning och placering av framtida evighetsträd diskuteras.

Målgruppen är i främst skogsägare som idag har häckande kungsörnspar på sin fastighet och skogsägare inom kungsörnens utbredningsområde. En viktig målgrupp förutom skogsägarna är skogstjänstemän och entreprenörer som arbetar inom aktuella häckningsområden. Samverkan ska ske med andra berörda myndigheter (länsstyrelser, Naturvårdsverket m.fl.) samt ideella föreningar (Kungsörn Sverige, Sveriges ornitologiska förening, Svenska naturskyddsföreningen).

Aktiviteter

- Individuell rådgivning när skogsbruksåtgärder eller åtgärder kopplade till skogsbruk planeras att genomföras inom ett kungsörnsrevir samt även inom delar av kungsörnens utbredningsområde där den lokalt saknas.
- Träffar med skogsbruket och lokala entreprenörer
- Temadagar med skogsägare
- Informationsbrev till skogsägare
- Grön Skogsbruksplan

Grön skogsbruksplan

Grön skogsbruksplan - potentiella boträd, kan bli ett delkriterium för att välja NO alternativt NS och en del i kriterier att ställa evighetsträd. Grön skogsbruksplan har som syfte att på bestånds- och fastighetsnivå sätta långsiktiga mål vilket ger goda förutsättningar att långsiktigt tillskapa potentiella boträd.

Förankring

Skogsstyrelsen kommer att ha fortlöpande dialog och avstämning med berörda länsstyrelser, ideella föreningar, Kungsörn Sverige samt skogsbruket angående ställningstaganden och rekommendationer för skogliga åtgärder. Rådgivningsbudskapet förankras i Skogsstyrelsens regionala sektorsråd och övriga kontaktvägar inom geografiska områden med häckande kungsörn samt i områden nära nuvarande utbredningsområde.

Samråd mellan Skogsstyrelsen, berörda myndigheter och ideella föreningar

I områden med häckande kungsörn är det viktigt att Skogsstyrelsen får kännedom om häckningsplatser i form av signalsystem och/eller nätverk med ideella föreningar m.fl. för att få kännedom om var häckande kungsörn och/eller andra skyddsvärda arter förekommer inom området. Det är därför viktigt att ta fram ett signalsystem med rutiner för hur skyddsvärda arter kommer till kännedom inom ett område. Uppgifterna ska ha starkt sekretesskydd där exakta bokoordinater inte anges. Skogsområden eller bestånd med boplatser för kungsörn (skyddsvärda risbohäckare) redovisas och ska vara kodad och inte utpekande till att det är specifikt kungsörn eller andra skyddsvärda risbohäckare som finns på platsen. Att klara hänsyn till naturvårdens intressen enligt 30 § skogsvårdslagen till rovfågelbon och miljöbalken § 12:6 i anslutning till avverkning, vägdragning etc. förutsätter att Skogsstyrelsen känner till var häckningsplatser finns inom området.

Utöver hänsyn till naturvårdens intressen enligt 30 § Skogsvårdslagen vid avverkning och samråd enligt miljöbalken § 12:6 kan formella skydd bildas för i form av naturvårdsavtal eller biotopskyddsområde med ekonomisk ersättning till markägaren.

Åtgärdsprogram för Kungsörn – 2011 - 2015

Länsstyrelsen i Norrbottens län har i regleringsbrev för 2010 fått i uppdrag att ta fram ett nationellt åtgärdsprogram för kungsörn vilket ska vara fastställt senast den 15:e mars 2011. I programmet finns utförlig beskrivning av hoten mot kungsörn men också rekommendationer om den hänsyn som bör tas. Som en åtgärd i programmet föreslås bl.a. en sammanställning av en rad faktorer rörande bolokaler, exempelvis val av boträd, biotopbeskrivning och häckningsresultat.

Åtgärdsprogrammet blir en viktig kunskapskälla i Skogsstyrelsens rådgivning. Det är viktigt att innehållet i åtgärdsprogrammet sprids i samband med olika rådgivningsaktiviteter till skogsägare och skogstjänstemän.

Kompetensutveckling, internt och externt stöd

Egen kompetensutveckling

För personal på berörda distrikt finns ett behov av kompetensutveckling och/eller kalibrering under åren 2011 och 2012. Kompetensutvecklingen genomförs i samverkan med länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Kungsörn Sverige och ideella föreningar. Syftet är att förutom ökade kunskaper också skapa en plattform för rådgivningsbudskapets innehåll och rekommendationer.

Internt och externt stöd

Skogsstyrelsens Skogsavdelningen medverkar internt med specialiststöd och pedagogik och berörda sakområden. Informationsenheten gör layout till tryckt material t.ex. faktablad, foldrar, SkogsEko. Skogsstyrelsens kartmaterial och databaser fungerar som hjälpmedel vid planering och genomförande av rådgivning. Externt är länsstyrelser, Naturvårdsverket, Kungsörn Sverige och lokala ideella föreningar ett stöd till Skogsstyrelsen med sina specialkunskaper. Eftersom Kungsörn Sverige föreslås i Åtgärdsprogrammet för kungsörn genomföra en sammanställning av fakta kring kungsörnen är det viktigt att Skogsstyrelsen samråder med Kungsörn Sverige vid framtagning av rådgivningsmaterial.

Material

I nuläget finns inget lämpligt rådgivningsmaterial på Skogsstyrelsens förlag. För att genomföra rådgivning krävs nyproduktion av rådgivningsmaterial och av förlagsprodukter. Alternativt kan ett gemensamt material för samtliga hotade arter risbohäckare tas fram för samordningsvinster och för att uppmärksamma flera hotade arter än bara kungsörnen.

- Broschyr Bruka skogen och klara kungsörnen
- Folder Bruka skogen och klara kungsörnen
- PDF- informationsblad Bruka skogen och klara kungsörnen
- PPT- presentation Bruka skogen och klara kungsörnen

Bilaga 4: Renskötselförändring

Renskötselförändring (ljusgrå) utökas (mörkgrå) från tidigare ca 40 procent till 55 procent av Sveriges landareal.

Kungsörn Sverige

Kungsörn Sverige är en obunden ideell förening som har som ändamål att samordna kungsörnsinventeringar i Sverige, förmedla och bistå med kunskap och handha uppgifter om kungsörnsförekomst på länsnivå (eller motsvarande) samt att aktivt verka för en livskraftig kungsörnspopulation med delbestånd i Sverige.

Föreningen vill förverkliga denna målsättning bland annat genom att:

- verka för kungsörnsforskning och fågelskydd
- med sakkunskap hjälpa myndigheter och organisationer i behandling av för kungsörn betydelsefulla naturskydds- och bevarandefrågor
- informera om föreningen och kungsörn
- organisera inventeringar och utveckla inventeringsmetoder
- arrangera symposier och andra sammankomster

Kungsörnsymposium 2010, Stockholm 1 – 3 oktober

